

1874.

Τὴν ἑσπέραν τοῦ νέου ἔτους ἦν χορὸς εἰς τ' Ἀνάκτορα, εἰς ὃν παρευρέθην. Ἐκεῖ δ' ὁ Βασιλεύς, πλησιάσας με, μὲ ἠρώτησεν εὐθύμως, διατὶ δὲν τῷ λέγω εὐτυχὲς νέον ἔτος, ὅπερ ἔσπευσα, ἐννοεῖται, νὰ τῷ εἰπῶ. Ἀπέσχον δ', ὥς ἐκ συνθήματος, τοῦ νὰ ἔλθωσιν εἰς τὸν χορὸν πάντες οἱ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὁ εὖρον ἀσεβὲς καὶ ἀντίθετον εἰς τὸ πνεῦμα του πολιτεύματος, ὅσον καὶ ἂν ἐγὼ αὐτὸς κατέκρινον τὴν πολιτείαν τοῦ τότε Ὑπουργοῦ Δελιγεώργη.

Μετὰ τῆς κυρίας Ζωῆς Βαλτατζῆ καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς κυρίας Μαρίας Παπαῤῥηγοπούλου ἐπεσκέφθην, κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, τὸν Γερμανὸν Διευθυντὴν τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου κ. Σμίθ, ὅστις μᾶς ἐπέδειξε τὸν μέγιστον σεληνογραφικὸν πίνακα, ὃν ἐξεργάζετο ἐπὶ 34½ ἔτη ἤδη, ἀρξάμενος τῆς ἰχνογραφήσεως αὐτοῦ ἀπὸ 7 ἐτῶν. Μᾶς εἶπε δ' ὅτι, παρὰ χαλκογραφικοῦ καταστήματος, εἰς ὃ, διὰ δημοσίευσιν αὐτοῦ, ἀπετάθη, ἔλαβε τὴν πληροφορίαν ὅτι, πρὸς χάραξιν τοῦ πίνακος θ' ἀπητοῦντο 125 ἔτη καὶ δαπάνη ἑκατομμυρίων, ὁ μόνος δὲ δυνατὸς τρόπος τυπώσεως θὰ ἦν ὁ τῆς λεγομένης **Ἀλβερτοτυπίας**. Ἐπιδείξας δ' ἡμῖν τῆς ἐργασίας πάντα τὰ καθέκαστα, μᾶς ἐξήγησεν, ὅτι μυριάδες κρατήρων διορῶνται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς ἡμετέρας δορυφόρου, οὓς ἐπιμελῶς ἐχάραξε, καὶ πολλαὶ ὅτι ἀνακαλύπτονται ἐκεῖ μεταβληταὶ σκιαί, ὥς καὶ τινὰ μέρη τοῦ ἐδάφους, ἃ παραδόξως ἀκτινοβολοῦσιν.

Ὁ υἱός μου Ἀριστείδης, καὶ ἀφοῦ, ἔνεκα τοῦ παραλόγου ἡμῶν νόμου, ὑπεβιβάσθη εἰς Ἀνθυπολοχαγόν, ἐξεργάσθη μακρὰν πραγματείαν, ἄριστα ἐσκευμένην καὶ γεγραμμένην, ἐμβριθεῖς δὲ γνώσεις ἀποδεικνύουσιν περὶ τοῦ σκοπιμωτάτου διὰ τὴν Ἑλλάδα στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ· ἀλλὰ τὸ ὑπουργεῖον δὲν τῷ ἐπέτρεψε τὴν δημοσίευσιν. Τότε, κατ' ἐμὴν προτροπὴν, ὑπέβαλεν αὐτὴν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν διὰ τῆς πειθαρχικῆς ὁδοῦ, καὶ δι' ἀναφορᾶς του, ἐν ἣ ἔζητεῖτο τὴν ἐγκατάστασιν ἐπιτροπῆς πρὸς ἐξέλεγχιν τῶν προτάσεών του· καὶ τοῦ ἐδόθη μὲν τούτου ἡ

ὑπόσχεσις, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἐξεπληρώθη. Μόνον δ' ὅτε, μετὰ καιρόν, παρητήθη τῆς ὑπηρεσίας, εἰς ἣν ἔβλεπεν ὅτι ἐματαιοπύονει, εἰς οὐδὲν γινόμενος χρήσιμος, ἐξέδωκεν εἰς φυλλάδιον τὸ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἐξαίρετον τοῦτο ἔργον. Ὁ αὐτὸς δ' ἔγραψε καὶ πραγματείαν περὶ συστάσεως γενικῆς Τραπέζης.

Τῇ 20 Ἰανουαρίου παρευρέθη εἰς τὴν ἐορτάσιμον θέσιν τοῦ θεμελίου λίθου τοῦ Ζαππαίου, καθ' ἣν, ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως καὶ σχεδὸν πάντων τῶν κατοίκων τῆς πρωτευούσης, ἀπήγγηλε πανηγυρικὸν λόγον ὁ καθηγητὴς κ. Ἰω. Σοῦτσος, λησμονήσας ὅμως, ἢ ἀμελήσας, ν' ἀναφέρῃ, ὅτι εἰς ἐμὲ ὠφείλετο καὶ ἡ ἰδέα τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ πᾶς αὐτῆς ὁ ὀργανισμός. Καὶ ἐγὼ δ' αὐτὸς δὲν προέβλεπον τότε, ὅτι δεκαπέντε θὰ παρέλθωσιν ἔτη, χωρὶς νὰ περατωθῇ ἡ οἰκοδομή, ὅτι θὰ ἐσπαταλᾷτο εἰς αὐτὴν ματαία δαπάνη πενταπλασία, νομίζω, ἐκείνης ἣν ἐδίσταζον κατ' ἀρχὰς νὰ ὁμολογήσω τῷ ἰδρυτῇ, ὡς προὑπολογισθεῖσαν, καὶ ὅτι θὰ κατεστρέφετο δι' ἀκρίτων μεταρρυθμίσεων τὸ σκόπιμον αὐτῆς ἀρχικὸν σχέδιον, ὡς καὶ τὸ κυριώτερον μέρος τῶν εὐγενῶν τοῦ Εὐαγγέλη Ζάππα προθέσεων.

Τούτου δ' ἀποθανόντος, ἐπειδὴ κληρονόμος τῆς μεγάλης περιουσίας καὶ τῶν πατριωτικῶν αὐτοῦ διαθέσεων ἔμεινεν ὁ ἀνεψιὸς του Κωνσταντῖνος, ἐν Βουκουρεστίῳ οἰκῶν, εἰς τοῦτον ἀπηύθυνα ἐκτενῇ ἔκθεσιν καὶ λεπτομερῇ ὀργανισμὸν σχεδίου περὶ ἄλλης τινὸς ἐπιχειρήσεως, ἣν ἐθεώρουν συντελεστικωτάτην εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ εἰς τῆς ἐθνικῆς διανοίας τὴν καλλιέργειαν καὶ τὸν ἐξευγενισμόν· τῷ ἐπρότεινα, δηλαδή, ν' ἀναλάβῃ καὶ περατώσῃ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πρὸ ἐτῶν ἀρξαμένου καὶ ἀτελοῦς μένοντος μεγάλου ἐν Ἀθήναις θεάτρου, νὰ καταστήσῃ αὐτὸ ἀνεξάρτητον, διατηρούμενον ἐκ τῶν ἰδίων εἰσοδημάτων, καὶ νὰ τὸ προσδιορίσῃ κυρίως διὰ τὰ προϊόντα τῆς ἐθνικῆς μούσης, φροντίδος γινομένης καὶ περὶ τῆς μορφώσεως τῶν πρώτων ἡθοποιῶν ἐν Εὐρώπῃ.

Ἐν Μαρτίῳ δ' ἡ Κυβέρνησις συνέστησεν ἐπιτροπὴν, εἰς ἣν μὲ περιέλαβε, δοῦσα αὐτῇ ἐντολὴν νὰ μελετήσῃ πρότασιν πατριώτου τινός, ἔχοντος τὴν μετριοφροσύνην νὰ μείνῃ ἀνώνυμος,

προσφέροντος δὲ 150,000 Δρ. κατ' ἔτος πρὸς ἔθνικόν τινα σκοπόν, προσδιοριστέον ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως. Καὶ ἄλλοι μὲν ἄλλα ἐπρότειναν· ὁ δὲ ἐμὸς υἱὸς Ἀριστείδης, ὡς καὶ ἕτερός τις ἀνώνυμος, ἐπρότεινε διανομὴν τῆς δωρεᾶς κατὰ νομοὺς πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν· ἀλλ' ἡ πρότασις ἀπερρίφθη ὑπὸ πάντων. Ἐγὼ δ' ἐπέμεινα εἰς τὴν περὶ θεάτρου ἰδέαν μου, νὰ δοθῇ ἡ ποσότης πρὸς συντήρησιν Ἑθνικοῦ Θεάτρου. Ἀλλὰ πᾶσαι ἡμῶν αἱ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου συνεχεῖς καὶ μακραὶ συνδιασκέψεις ἀπέβησαν φροῦδαι, διότι ὁ ἀνώνυμος δωρητής, οὔτε ποτε ἀπεκαλύφθη, οὔτε ὑπὲρ οἷας δήποτε τῶν προτάσεων ἐκηρύχθη. Ἐπιστεύθη δ' ὅτι ἦν αὐτὸς ὁ κ. Κωνστ. Ζάππας, ὅστις, ὑπ' ἁλλοτρίων παραχθείς συμβουλῶν, ἵδρυσεν διὰ τῆς χορηγίας ἐκείνης τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει Παρθεναγωγεῖον, περὶ οὗ ὅμως πολλοὶ ἐφρόνουν ὅτι οὐδεμιᾶς ἢ ἐλαχίστης ἐδεῖτο χορηγίας, καθ' ὅσον διετηρεῖτο καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ οὐδὲ κενόν τι κυρίως ἐπλήρου, οὐδ' εἰς σπουδαίαν τινὰ ἀνάγκην ἀνταποκρίνεται, προωρισμένον ὃν διὰ τὰς ἀνωτέρας καὶ εὐπόρους τάξεις τοῦ Βυζαντίου.

Περὶ δὲ τῆς ἐμῆς προτάσεως μοὶ ἔγραψεν ὁ γραμματεὺς τοῦ κ. Ζάππα, κ. Δεῖμέζης, ὅτι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, θέλει γίνῃ δεκτή. Μετά τινα ὅμως χρόνον, ὅτε ἀπεφασίζοντο τὰ περὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ζαπείου, μοὶ ἐδόθη ἡ ἀπάντησις, ὅτι ἐδέχετο ὁ κ. Ζάππας νὰ περατώσῃ καὶ ὀργανώσῃ τὸ Θέατρον, ἂν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις τῷ ἡγγυᾶτο 8 τοῖς ἑκατὸν εἰσόδημα ἐξ αὐτοῦ. Τοῦτο ἀπεδείκνυεν ὅτι εἶχεν ἐντελῶς παρεννοηθῇ ἡ ἐμὴ πρότασις, διότι, ὑπὸ τοιαύτην ἐγγύησιν, οὐχὶ ἔθνικὸς εὐεργέτης, ἀλλ' οἷος δήποτε, καὶ ὁ πενέστερος, ἐδύνατο ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐπιχείρησιν. Ὁ δ' ἐγὼ ἤθελον ἦν, σπουδαῖος καὶ μεγαλόδωρός τις ἐκτιμητῆς τῶν εὐγενεστέρων ἔθνικων συμφερόντων, νὰ προδαπανήσῃ ὑπὲρ τοῦ ναοῦ τούτου τῶν Μουσῶν ἀδρῶς, καὶ εἰς τὸ Θέατρον νὰ ἐπαφήσῃ τὸ καταβληθὲν κεφάλαιον, ὥστε πάντα τὰ ἐκ τῶν παραστάσεων εἰσοδήματα νὰ συντελῶσιν εἰς αὐτοῦ τὴν διατήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν.

Ἐξελέγην δὲ καὶ μέλος τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Ὁδείου, καταστήματος ὑπὸ ἑταιρείας συντηρουμένου καὶ ὀργανισθέντος ὑπὸ τοῦ

πρὸ μικροῦ ἀποβιώσαντος Γρ. Παππαδοπούλου, εἰς ἐφαρμογὴν δῆθεν ἀλλὰ μᾶλλον κατὰ παρεξήγησιν τῶν ἰδεῶν, ἃς εἶχον ἐγὼ ἄλλοτε ἐκθέσει περὶ ἐθνικοῦ θεάτρου, καὶ ἀπέβλεπε μὲν εἰς μόρφωσιν ἡθοποιῶν καὶ ἀοιδῶν· ἀλλ' ἐλλείποντος Θεάτρου, ἐλλειπόντων εἰσοδημάτων, ἐλλειπούσης διδασκαλίας τῆς ἀπαγγελίας, τῆς δὲ μουσικῆς διδασκαλίας οὕσης ἀτελεστάτης, τὸ κατάστημα, ὡς ἦν ἐπόμενον, οὐδαμῶς ἀνταπεκρίνετο εἰς τὸν σκοπὸν του, καὶ ὀλίγον τελεσφόροι ἀπέβησαν αἱ ὑπὲρ βελτιώσεως αὐτοῦ προσπάθειαι. Καὶ κατώρθωσα μὲν, ἐπὶ τινὰ χρόνον, νὰ προσληφθῇ, ὡς τῆς ἀπαγγελίας διδάσκαλος ὁ κ. Ἡλιάδης, ὅστις καὶ τὴν ἀπαιτουμένην ἐμπειρίαν μοι ἐφάνη ἔχων καὶ περὶ τὰ θεατρικὰ ἦν ἐντριβής, γράφων ἐπιτυχῶς καὶ μικρὰς κωμωδίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἄμεσον σκοπὸν δὲν εἶχεν ἡ διδασκαλία, ἔμεινεν ἄκαρπος καὶ ἔπαυσε μετ' ὀλίγον. Γνωρίζων δ' ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἄλλη τις ἰδιωτικὴ μουσικὴ Ἑταιρεία ἐν Ἀθήναις, ἡ «Εὐτέρπη», περιέχουσα μάλιστα καὶ μέλη διακεκριμένα διὰ τὴν πείραν καὶ τὴν ἱκανότητά των, ἔκρινα ὅτι τοῦλάχιστον ἔπρεπε τὰ δύο καταστήματα νὰ συγχωνευθῶσιν, ἵνα ἐνώσωσι τὰς ὀλίγας δυνάμεις των, εἰς ὃ ἡ Εὐτέρπη συνήνει· ἀλλὰ τινὰ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Ὁδείου ἀντέστησαν ἐπιμόνως ἐκ φόβου μὴ διαφύγῃ τῶν χειρῶν των ἡ ἐξουσία, καὶ οὕτως ἐματαιώθη καὶ τοῦτο τὸ μετρίαν καὶ τινὰ ἐπιτυχίαν ὑποσχόμενον σχέδιον.

Ἄλλου μουσικοῦ ἐπεισοδίου τῆς ἐποχῆς ταύτης πρέπει νὰ μνημονεύσω, ὅτι ἡ Α. Μ. ἡ Βασίλισσα, ἣ εἶχον προσφέρει ἐν ἀντίτυπον τῆς ἐν Παρισίοις ἐκδοθείσης «Μουσικῆς Ἀνθοδέσμης» μου, μοι εἶπεν, εὐμενέστατα, ὅτε ἐσπέραν τινὰ ἐδείπνουν εἰς τ' Ἀνάκτορα, ὅτι ἔπρεπε ν' ἀποταθῶ, ἵνα μελοποιήσῃ τὸ ἐν τῷ **Συμβολαιογράφῳ** μου ἄσμα, εἰς τὸν ἐν Πάτραις οἰκοῦντα Ἕλληνα μουσουργὸν κ. Ἀλβάνην. Εἰς τοῦτον καὶ ἔγραψα, μνεῖαν ποιούμενος τῆς ὑψηλῆς συστάσεως, καὶ τῷ ὄντι ἔλαβον παρ' αὐτοῦ μετ' ὀλίγον ἀρίστην σύνθεσιν, ἣν καὶ ἐξέδωκα εἰς τὸ Β'. μέρος τῆς Μουσικῆς Ἀνθοδέσμης.

Κληθεὶς δὲ καὶ δεχθεὶς περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ν' ἀποτελέσω μέρος τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ ἐν τῷ Πανεπι-

στημίῳ, συνηγόρησα ὑπὲρ τοῦ ποιήματος «Κόδρου» τοῦ κ. Βυζιηνοῦ, καί, εἰ καὶ εἶχον τοὺς ἀντιλέγοντας, ὑπερίσχυσεν ὁμως ἡ γνώμη μου, καὶ συνέταξα τὴν ὑπὲρ αὐτῆς ἔκθεσιν, ὡς εἰσηγητής.

Ἐν Ἀθήναις διέτριβον τότε ὁ πολὺς ἀρχαιολόγος Ἑρνέστος Κούρτιος, γνωστός μοι, ἀφ' ὅτου ἦν παιδαγωγὸς παρὰ τῷ κ. Βράνδισ, καὶ ὁ κ. Ἀδλερ, οὓς ἀμφοτέρους παρουσίασα τῷ Πρεσβευτῇ τῆς Ῥωσσίας κ. Σαβούρωφ, ἵνα ἰδῶσι τοὺς ἀρχαιολογικοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ, αὐτοὺς ἐκείνους, ὧν μέρος ἠγόρασε μετὰ ταῦτα τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου. Ἦλθον δ' οἱ σοφοὶ οὗτοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα ἐπισκεφθῶσι τὴν Ὀλυμπίαν καὶ προτείνωσι τὴν ὑπὸ τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως ἀνασκαφὴν τοῦ περιβοήτου αὐτῆς ναοῦ. Παραδόξως, ὁμως, ἡ πρότασις αὕτη ἀπῆντησεν ἀντιστάσεις παρὰ τισιν, ἰδίως ἐκ τῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας· ἐγὼ δὲ θερμῶς συνηγόρησα ὑπὲρ αὐτῆς παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ, καταδείξας ὅτι, ἂν ἐξετελεῖτο ἐντὸς τῶν ὅρων τοῦ Ἑλληνικοῦ νόμου, ἦν μάλιστα εὐεργεσία διὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ εἶχον τὴν χαρὰν νὰ ἰδῶ τὴν γνώμην μου ἐκνικήσασαν καὶ τὴν Ἑλλάδα προικισθεῖσαν δι' ἀνεκτιμήτων καλλιτεχνικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν ἀριστουργημάτων.

Ἐτερος δ' ἐπίσημος Γερμανός, προερχόμενος ἐκ τῆς ἔνδον Ἀσίας καὶ διαμείνας τότε ἐπὶ τινά χρόνον ἐν Ἑλλάδι, ἦν ὁ ζωγράφος Bergk, ὁ μόνος ὅστις σπουδαίως ἡσχολήθη περὶ τὴν Ἑλληνικὴν τοπογραφίαν, καὶ τὰς εἰκόνας αὐτοῦ, τὰς παριστώσας τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλα τῆς Ἑλλάδος, ἀφ' οὗ ἀπεθαύμασα ἐν Ἀθήναις, εἶδον μετὰ ταῦτα πάλιν γενικῶς ἐν Γερμανίᾳ ἐκτιμωμένας.

Ἦλθε δ' εἰς Ἀθήνας κατὰ Φεβρουάριον καὶ ὁ Πολωνὸς Βολόβσκης, ὃν ὁ Κλέων μοὶ συνίστα, ὡς φιλέλληνα, θέλοντα νὰ συστήσῃ ἐφημερίδα. Καὶ τότε μὲν τοῦτο δὲν κατώρθωσεν ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἐν Βιέννῃ καὶ ἐν Παρισίοις.

Δύο ἐπίσημα γνωστά μοι καὶ φίλα πρόσωπα ἀπεβίωσαν κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ ἔτους τούτου ἐν Ἑλλάδι, τὸ μὲν ὁ κ. Μεταξᾶς, ἄλλοτε ὑπ' ἐμὲ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ὑπηρετήσας, ἔπειτα δὲ Πρέσβυς ἐν Ῥωσίᾳ διατελέσας καὶ μετακληθεὶς καὶ αὐτός, ὅτε

καὶ ἐγώ· τὸ δὲ ἡ κυρία Σούτσου, τὸ γένος Ὀβρέσκοφ, σύζυγος τοῦ προκατόχου τοῦ κ. Μεταξᾶ εἰς τὴν ἐν Πειρουπόλει Πρεσβείαν, κενὸν ἀφείσα εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν.

Εἶχον δὲ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ὑποδεχθῶ ἐν Πειραιεῖ τὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἄριστον φίλον μου (ἀδελφὸν τῶν κυριῶν Βαλτατζῆ) κ. Ἀλέξανδρον Καραθεοδωρῆν, ἀπερχόμενον, ὡς Πρέσβυν τῆς Τουρκίας εἰς Ῥώμην.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου ἡ γαλλικὴ ἑφημερὶς *Gaulois* ἐδημοσίευσεν δὲν ἠξεύρω τίνα ἐπιστολὴν περὶ τῆς Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος πρὸς τίνα L... Professeur des langues orientales au Collège de France, ἣν ἀνετύπωσεν ἡ *Union* καὶ τὸ *Journal de Marseille*, αἱ δ' Ἑλληνικαὶ ἑφημερίδες *Courrier d'Orient* καὶ *Θράκη* ἀπέδωκαν θετικώτατα εἰς ἐμέ, ὡς ἐπισταλεῖσαν τῷ κ. Brunnet de Presle, προσθεῖσαι καὶ παντοῖα σχόλια. Ἐπέστειλα ἐπομένως πρὸς τὸν κ. Brunnet de Presle, παρακαλῶν νὰ καταστήσῃ διὰ τῶν ἑφημερίδων γνωστόν, ὅτι παρ' ἐμοῦ τοιαύτην ἐπιστολὴν δὲν ἔλαβεν, ἢ ἂν ποτέ τι ἔγραψα, νὰ δημοσιεύσῃ αὐτὸ ἢ τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ ἔννοιαν, καὶ εἰς τὴν *Indépendance Belge* ἔγραψα, διαψεύδων τὴν εἰς ἐμὲ ἀπόδοσιν τοῦ ἐγγράφου, ὡς προφορικῶς τὸ αὐτὸ ἔπραξα καὶ πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις Πρέσβυν τῆς Τουρκίας, Ἑσσᾶδ πασᾶν, καὶ τὸν τῆς Γαλλίας κ. Gabriot, εἰς ὃν καὶ ἐξήγησα τοὺς λόγους τῆς κατατάξεως τῶν υἱῶν μου εἰς τὸν γερμανικὸν στρατόν, ὑπ' αὐτοῦ ἐκτιμηθέντας πληρέστατα.

Κατ' ἀρχὰς τοῦ ἔτους τούτου συνηντήθην πού ἐσπέραν τινὰ μετὰ τοῦ ποτὲ συναδέλφου μου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Σαριπόλου, καί, ἠξεύρων ὅτι τὰ πολιτικοφιλοσοφικὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ τὰ περὶ Συνταγματικοῦ Δικαίου καὶ παρὰ τῇ Γαλλικῇ Ἀκαδημίᾳ ἐξετιμῶντο, μετ' ἐνδιαφέροντος ἤκουσα αὐτοῦ ἀναπτύσσοντος τὴν θεωρίαν, ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἔχει ἐντολήν, οὐ μόνον νὰ βασιλεύῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ κυβερνᾷ, ἢ δ' ἀντιπολίτευσις ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει ν' ἀρνηται τὸν προϋπολογισμόν. Ἦν δ' αἰσιόδοξος, ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα τῶν κομματαρχῶν, καὶ ἐχαρακτήριζε, τὸν μὲν τότε Πρωθυπουργεύοντα Δελιγεώργην ὡς τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν εὐ-

φυΐαν, τὸν Ζαΐμην, ὡς τὴν σκέψιν, τὸν Κουμουνδοῦρον, ὡς τὴν ἀγαθότητα καὶ τὸν Βούλγαρη, ὡς τὴν θέλησιν ἀντιπροσωπεύοντα.

Παρὰ πολλῶν δέ, καὶ ἐγχωρίων, καὶ ξένων, τῶν μελῶν τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος, ἤκουσα αὐστηρὰς κατακρίσεις καὶ κατὰ τοῦ Δελιγεώργη, ὡς προτείναντος, καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως, ὡς δεχθέντος, τῶν Πρεσβειῶν τὴν κατάργησιν.

Ἐν γένει δ' ἡ θέσις τοῦ Ὑπουργείου, καίτοι ὑπὸ τοῦ Βασιλέως εὐνοουμένου, ἤρχισεν οὕσα ἥττον ἐδραία. Μὴ ὄν δὲ βέβαιον τῆς πλειονοψηφίας ἐν τῇ Βουλῇ, ἀνέβαλλε τὴν συγκάλεσιν αὐτῆς, ὥστε καὶ 130 Βουλευταὶ παρόντες τῇ 28 Ἰανουαρίου, ἐλέγοντο ἀποφασίσαντες, συνφθὰ πρὸς τὸ Σύνταγμα, νὰ συνέλθωσιν αὐτογνώμονως, ἂν δὲν συνεκαλοῦντο, καὶ 69 ἐξ αὐτῶν ὑπέγραψαν διαμαρτύρησιν· οἱ δ' ὑπουργικοί, πρὸς καταπράυνσιν τῆς κοινῆς γνώμης, διέδιδον τὸ φαντασιῶδες, ὅτι ἡ κυβέρνησις διεπραγματεύετο τὴν ἀγορὰν τῆς νήσου Κρήτης.

Μετ' ὀλίγον δέ, τῇ 1ῃ Φεβρουαρίου, εἰς τ' Ἀνάκτορα δειπνήσας, ἔσχον μακρὰν συνδιάλεξιν μετὰ τοῦ Βασιλέως, ὅστις μοὶ ἐφάνη λίαν ἠρεθισμένος διὰ τὸν κατὰ τοῦ Ὑπουργείου συνασπισμὸν τῆς ἀντιπολιτεύσεως, καὶ ἐγκρίνων τῶν Ὑπουργῶν τὴν πρὸς τὴν Τουρκίαν πολιτικὴν, ἐν οὐδεμιᾷ δὲ περιστάσει μοὶ εἶπεν ὅτι θὰ συγκατένευε ν' ἀποστῇ αὐτῆς, ἂν δὲν τὸν ἠνάγκαζον, **ὅτε ἤξευρε τί θὰ ἐπραττεν**. Ἐγὼ δέ, ὅ,τι δήποτε καὶ ἂν ἠνίττετο διὰ τῶν λέξεων τούτων, καθῆκόν μου ἐνόμισα, οὐδενὸς ἐπιχειρήματος νὰ φεισθῶ, ἵνα ψέξω τοῦ Ὑπουργείου τὴν τάσιν κατὰ τῶν ὁμοδόξων ἐν Ἀνατολῇ, καὶ θερμῶς συστήσω τήν, ὡς πρὸς τοῦτο, μετριοπάθειαν. Τὸ γεῦμα τοῦτο ἦν τὸ πρῶτον, εἰς ὃ παρεκάθησαν καὶ οἱ ἡγεμονόπαιδες.

Τῇ δ' ἐπαύριον, ἐπισκεφθεὶς ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀντιπολιτεύσεως τὸν Βούλγαρη καὶ τὸν Κουμουνδοῦρον, εἶπον αὐτοῖς ὅτι τὸν Βασιλέα εὖρον καλῶς πρὸς αὐτοὺς διατεθειμένον, ἀλλὰ μόνον ἂν ὁμοφώνουν, ὥστε ἡ ἀντιπολίτευσις νὰ δύναται, οὐ μόνον ν' ἀνατρέψῃ, ἀλλὰ καὶ ν' ἀνοικοδομήσῃ. Τοῖς ἐσυμβούλευσα δὲ νὰ μὴ ἀπαιτήσωσιν ἄμεσον καὶ ἀπότομον τὴν μεταβολὴν τῆς πρὸς τὴν Τουρκίαν πολιτικῆς, οὐδ' ἀλλαγὴν τῶν προσώπων

+

62 71 24

ἀλλὰ νὰ χωρήσωσιν εἰς τὰς ἐνεργείας τῶν βαθμηδόν, καὶ ἐκ τῶν περιστάσεων ὁδηγούμενοι.

Τέλος ἡ Βουλὴ συνεκλήθη, καὶ διὰ πλειονοψηφίας 15 ψήφων ἐξελέγη Πρόεδρος ὁ Ζαΐμης, ἀνήκων εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν. Ἀπεδέξατο δὲ τὴν ἐκλογὴν μετὰ ζωηροτάτων ζητωκραυγῶν τὸ περὶ τὸ βουλευτήριον περικεχυμένον πλῆθος· ἀλλ' ἡ ἔφιππος χωροφυλακὴ ἐπετέθη καὶ ἐπυροβόλησε κατ' αὐτοῦ, καὶ ἐρῶρέθη, ἴσως ὅμως καθ' ὑπερβολήν, ὅτι παιδία ἐφονεύθησαν. Ἀπήντησε δὲ τὸ πλῆθος διὰ λιθοβολισμῶν, ἐξ ὧν ἐτραυματίσθη εἰς ὑπαξιωματικός.

Κατὰ συνέπειαν τῆς ἐκλογῆς ταύτης ὁ Βασιλεὺς ἐκάλεσε τὸν Βούλγαρον, ὅστις ἀνέλαβε νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Κουμουνδούρου, ἀλλ' ἐρῶρέθη ὅτι, μὴ θελήσας νὰ διανείμῃ μετ' αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, ἐπροτίμησε, συνδυαζόμενος μετὰ τοῦ Δελιγεώργη, νὰ διαλύσῃ τὴν Βουλὴν. Οὐχ' ἦττον, τῇ 9 Φεβρουαρίου, ἀνέλαβεν ὁ Βούλγαρος μόνος τὴν κυβέρνησιν, διΐσχυριζόμενος ὅτι ὑποστηρίζεται καὶ ὑπὸ τοῦ Κουμουνδούρου καὶ τοῦ Ζαΐμη. Ἐγὼ ὅμως, δισταγμοὺς ἔχων περὶ τῆς ἀκριβείας τοῦ διΐσχυρισμοῦ, ἔγραψα τὴν περὶ αὐτῶν πεποίθησίν μου εἰς τὸν Βασιλέα, ὅστις ἠὐδόκησε νὰ μοὶ ἀπαντήσῃ ὅτι σφάλλομαι εἰς τὴν γνώμην μου. Εἰς τοῦτο δ' ἀπήντησα ἐκδηλῶν τὴν χαρὰν μου διότι ἐμάνθανον ὅτι διετέλουν ἐν ἀπάτῃ, καὶ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἀληθῶς ἠπατώμην. Ἀλλὰ μόλις μετὰ δύο ἡμέρας ἠναγκάσθη ὁ Βασιλεὺς νὰ ὁμολογήσῃ εἰς τὸν συνάδελφόν μου κ. Βράϊλαν, ὅτι τὸν δυσηρέστη πολὺ τῶν πραγμάτων ἡ θέσις.

Ἐν τῇ Βουλῇ, τῷ ὄντι, δι' ἣν εἰσιτήριοι εἰς τὸ διπλωματικὸν θεωρεῖον μοὶ ἔπεμψεν ὁ κ. Ζαΐμης, συνέβαινον σκηναὶ ταραχώδεις καὶ δυσάρεστοι. Εἰς τὸ προαύλιον αὐτῆς προσηνέχθησαν, κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίασιν, οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Δελιγεώργη ἀπρεπῶς πρὸς τὴν κυρίαν Ῥουζοῦ, ἣτις ἐπεδείκνυε ζῆλον ὑπερβαίνοντά πως τὰ εἰς κυρίαν πρέποντα ὅρια, καὶ εἶτα συνώδευσαν θριαμβευτικῶς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ τὸν ἔκπτωτον ὑπουργόν. Τῇ δὲ 18 Φεβρουαρίου παρευρέθησαν εἰς συζήτησιν ἀντεγκλήσεων τοῦ Θεοδώρου Δελιγιάννη καὶ τοῦ Δελιγιώργη, ἀλλ' οὐδ' εἰς τὸν προσβάλλοντα, οὐδ' εἰς τὸν ἀμυνόμενον εὖρον ἀληθῆς εὐγλωττίαν. Πολὺ

δ' ἀνδρικώτερον ἔκρινα τὸν λόγον τοῦ Κουμουνδούρου, τῇ 23 Φεβρουαρίου, κατακρίναντος τὴν πρὸς τοὺς ἔξω ὁμογενεῖς καὶ ὁμοδόξους πολιτείαν τοῦ πρῶην ὑπουργείου. Καὶ ἡ Αὐλὴ δ' ὅση-μέραι ἔβλεπεν, ὅτι ἀληθῶς τὰ πράγματα δὲν ἐβάδιζον, ὥς εἶχε νομίση, κατ' εὐχὴν, ὅτε ὁ Κουμουνδοῦρος ἔλεγεν ἐν τῇ Βουλῇ, ὅτι ἡ Βασιλεία ἦν ὑπὸ κηδεμονίαν, ὁ δὲ Θ. Δελιγιάννης, ὅτι ἡ νόμιμος δύναμις τῆς Βουλῆς ἐστὶν ἀνωτέρα τῆς τοῦ Βασιλέως. Εἰς τοῦτον δέ, ἐρωτήσαντά με «πῶς ἔχει ὁ ἀσθενής», αἰνιττόμενος τὸν Βασιλέα, ὃν μοὶ ἔλεγε τυφλώττοντα, ἀπήντησα ὅτι τοῦ πάσχοντος ἐκ καταρῥάκτου ὁ ἱατρὸς δὲν ὀξορύττει, ἀλλὰ βαθμηδὸν θεραπεύει τοὺς ὀφθαλμούς.

Ἐκορυφώθη δ' ἡ τῶν πραγμάτων περιπλοκή, ὅτε ὁ κ. Λομβάρδος, μέλος τοῦ Ὑπουργείου, ὁμιλῶν ἐν τῇ Βουλῇ (τῇ 26 Φεβρουαρίου), ἐξεφράσθη ἀπερισκέπτως πως, εἰς τρόπον δόντα ἀφορμὴν εἰς τοὺς ἀντιπάλους νὰ τῷ προσάψωσιν ὅτι ἠγόρευσεν ὑπὲρ δημοκρατίας, καὶ νὰ τὸν διαβάλωσιν ἐπὶ τούτῳ πρὸς τὸν Βασιλέα, ὅστις ἀπήτησε νὰ προκληθῇ ἡ ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἀποδοκιμασία τῶν λόγων του. Καὶ ὁ μὲν κ. Λομβάρδος ἔσπευσεν εἰς τὴν πρώτην συνεδρίασιν νὰ διῴσχυρισθῇ ὅτι παρεξηγήθη. Ἀλλὰ τῆς ἀφορμῆς δραξάμενοι καὶ οἱ ἐκτὸς τῶν πραγμάτων ἀφεθέντες κομματάρχαι, μετὰ βασιλοφρόνου ἐπιδείξεως, κατεδίκασαν τὸν Ὑπουργόν, ὅστις, τῆς Βουλῆς κηρυχθείσης κατ' αὐτοῦ, διὰ ψήφων 125 κατὰ 13 καὶ 11 λευκῶν, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Οἱ αὐτοὶ δ' ἐστράφησαν κατ' ἐναντίαν διεύθυνσιν καὶ κατὰ τοῦ Βούλγαρη, προσάπτοντες αὐτῷ ὅτι, ἐνδοὺς καὶ χαριζόμενος εἰς τὸν Βασιλέα, δὲν προῦκάλεσε τὴν πρὸ τῆς Βουλῆς κατηγορίαν τοῦ Ὑπουργείου Δελιγεώργη. Οὕτω, διασπασθεῖσα ἡ ὑπουργικὴ πλειονοψηφία, περιορίσθη τῇ 13 Μαρτίου εἰς 2 ψήφους. Ἡ κατάστασις αὕτη ἠνάγκασε τὸ Ὑπουργεῖον ν' ἀποσυρθῇ μετὰ δύο ἡμέρας. Τότε δ' ἀπαντήσας με ὁ Θ. Δελιγιάννης, μοὶ εἶπεν ὅτι, οὐδεμίαν ἀναλαβὼν ὑποχρέωσιν πρὸς οὐδέτερον τῶν κομμάτων, ἦν ἐλεύθερος, ἂν ἐθεώρει τοῦτο συμφέρον, νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν Δελιγεώργην, ὁ καὶ ἔπραξε, δι' ὃ ὁ Βασιλεὺς ἀνεκάλεσε πάλιν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ἴσως μὴ δυσαρεστούμενος διὰ τοῦτο, τὸν Δελιγεώργην, ἐν μέσῳ

τοσαύτης ταραχῆς καὶ ἐρεθισμοῦ πνευμάτων, ὥστε οἱ φίλοι τοῦ ἐπανελθόντος Ὑπουργοῦ, πληροῦντες τὰς ὁδοὺς διὰ τῶν κραυγῶν των, προέβησαν καὶ μέχρι φόνου ἑνὸς κλητῆρος. Ὁ Δελιγεώργης δέ, συνυπουργοὺς προτείνας τὸν Γρίβαν, καὶ τοὺς πάσης ἐπιρροῆς στερουμένους Δημητριάδην, Ροῦφον καὶ Παραμυθιώτην, οὐδαμόθεν δὲ σπουδαίαν ἔχων ὑποστήριξιν, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ ἄπρακτος, καὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ἀνεκλήθη ὁ Βούλγαρης.

Ἐγὼ δέ, βαθέως θλιβόμενος, διότι οὐδόλως εἶχον ἀπατηθῆ, ὥς πρὸς τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἀπῆλθον πρὸς τὸν Κουμουνδοῦρον, παρ' ᾧ ἀπῆντησα καὶ τὸν Πετμεζᾶν, τὸν ἐπιλεγόμενον Κυβερνήτην, ὥς καὶ τὸν Γριζιώτην, καὶ αὐτοῖς, ὥς καὶ τῷ Λομβάρδῳ, ὃν ἰδίως ἐπεσκέφθην, συνέστησα, ὅσον ἐδυνάμην θερμότερον, ὅτι ὥφειλον, παντὸς ἐγωῖσμοῦ ἀφιστάμενοι, νὰ ὑποστηρίξωσι τὸν Βούλγαρην, (αὐτὸν ἐκεῖνον, ὅστις διενήργησε τὴν παράνομον ἔξωσίν μου ἐκ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως), διότι ἡ Ἑλλὰς κατεστρέφετο, μένουσα ἀκυβέρνητος, προσθεὶς ὅτι, διὰ τῆς ἀποχῆς των, οὐδὲν ἄλλο κατώρθουν ἢ αὐτὴν τὴν ἐπάνοδον τοῦ Δελιγεώργη εἰς τὴν ἀρχήν· ἀλλ' ὁ Λομβάρδος, ὅστις ἐμνησικάκει κατὰ τοῦ Βούλγαρη, ὥς μὴ ὑποστηρίξαντος αὐτὸν κατὰ τὴν ἐσχάτην κρίσιν, μοὶ εἶπεν ὅτι εὐκταῖον ἦν νὰ ἔλθῃ ὁ Δελιγεώργης, ἵνα πέσῃ ἀνεπιστρεπτί, ἥδη ὅτε ἦν διόλου εὐυποστήρικτος. Τῷ ὑπέμνησα ὅμως, ἐπικαλούμενος τὸν πατριωτισμὸν του, ὅτι μεγάλους κινδύνους ἐδύναντο νὰ συνεπιφέρωσιν οἱ τοιοῦτοι διηνεκεῖς κλονισμοί, ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν θὰ διετέλει καὶ τὸ Ὑπουργεῖον τοῦ Βούλγαρη καὶ πᾶν ἄλλο, ἂν δὲν ἀπεφάσιζεν ἡ πλειονοψηφία νὰ συνασπισθῇ περὶ αὐτό, ὅτι ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θορύβου ἐκορυφούντο, ὑποθαλπόμενοι, ἀναρχικοὶ ἐρεθισμοί, καὶ βλασφημίαι κατ' αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως ἠκούοντο ἤδη ἐκτοξευόμεναι. Οὕτως, εἰς συνεδρίασιν φιλολογικοῦ τινος συλλόγου, ἐν ἑκ τῶν μελῶν αὐτοῦ ἀνέγνω ποίημα, ἐν ᾧ περιείχετο ὁ στίχος· «**Ὅστις πιστεύ' εἰς Βασιλέα καὶ ξένο διπλωμάτη.**» Οὐδ' ὁ Βασιλεὺς ἐφρόνει πλέον ὅτι ἡπατώμην, νομίζων οὐχὶ εὐάρεστον τῶν πραγμάτων τὴν θέσιν, καὶ ἐλέγετο ὑπὸ τινων τότε ὅτι εἶχεν ἀπελπισθῇ μέχρι σκοπῶν παραιτήσεως.

Ἦρχισαν δὲ καὶ πολλὰ διαδιδόμενα περὶ σχηματισμοῦ ἄχρου Ὑπουργείου, συγκειμένου ἐκ τῶν τέως Πρέσβεων, καὶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἔγραφον φίλοι τοῦ ἐκεῖ Πρέσβεως κ. Σίμου, οὗ ἡ θέσις ἀπέβαινε δυσχερεστάτη, διότι εἶχεν ἔλθῃ εἰς διάστασιν μετὰ τοῦ κ. Ἰγνάτιεφ καὶ δὲν ἐβλέποντο, ὅτι αὐτὸς καὶ ἐγὼ θὰ ἐσχηματίζομεν Ὑπουργεῖον. Εὐτυχῶς ὅμως πᾶσαι αὗται αἰ φῆμαι ἀπεδείχθησαν ἢ ἀπέβησαν φροῦδαι, διότι οἱ περὶ τὸν Κουμουνδοῦρον καὶ Ζαΐμην, καίτοι μὴ συμμαχήσαντες μετὰ τοῦ Βούλγαρη, ἀπεφάσισαν ὅμως νὰ μὴ τὸν πολεμήσωσιν.

Εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Βούλγαρη τὴν θέσιν Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν κατεῖχεν ὁ Ἰωάννης Δελιγιάννης, ὃν εἶχον προσλάβῃ ἄλλοτε ὡς Γενικὸν Γραμματέα, ὅτε ἦμην ὁ ἴδιος Ὑπουργός. Ἀρχαῖος καὶ σπουδαῖος λειτουργὸς τῆς ὑπηρεσίας, διέβλεπεν οὗτος, οἷαν ταπείνωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ οἷαν βλάβην εἰς τὰ συμφέροντα αὐτῆς, ἐπέφερεν ἢ ἄφρων τῶν Πρεσβειῶν κατάργησις. Ὑπὲρ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀνιδρύσεως αὐτῶν ἐδημοσίευσεν ἐγὼ μακρὸν ἄρθρον εἰς τὰς ἐφημερίδας. Καίτοι δ' εἰπόντος τοῦ Βασιλέως τῷ κ. Βράϊλα ὅτι δύω ἐκ τῶν Ὑπουργῶν ἀπέκρουσαν τὴν ἰδέαν ταύτην, διεδίδετο ὅμως ὅτι ὁ κ. Δελιγιάννης περιέλαβε 320 χιλιάδας δραχμῶν εἰς τὸν προϋπολογισμόν πρὸς ἀποκατάστασιν αὐτῶν. Καὶ λέγω ὅτι **διεδίδετο**, διότι, ὑποτιθεμένου ὅτι καὶ ἀτομικῶς ἴσως ἐνδιεφερόμην εἰς τὴν ὑπόθεσιν, δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ διότι ὁ Ὑπουργὸς ἦν ἀτομικὸς φίλος μου, δὲν ἠθέλησα ποτὲ νὰ ὁμιλήσω περὶ αὐτῆς μετ' αὐτοῦ. Πολλοὶ δ' ἐπίστευον, ὅτι ἡ Βουλὴ θ' ἀπέκρουε καὶ ταύτην καὶ ἄλλας δαπάνας, καὶ τὸ Ὑπουργεῖον, τῷ ὄντι, τούτου ἕνεκα, κατ' Ἀπρίλιον, παρητήθη· ἀλλ' ὁ κληθεὶς Κουμουνδοῦρος δὲν ἀνέλαβε τὸν σχηματισμὸν νέου, καὶ ὑπεσχέθη νὰ συνδράμῃ τὸν Βούλγαρον.

Φῆμαι δὲ παντοῖαι διέτρεχον περὶ τῶν μελετωμένων διορισμῶν Πρέσβεων, καὶ ἀπηρχόμην ἐγώ, κατὰ τοὺς μὲν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ὁ βουλευτὴς Ζηνόπουλος μοὶ εἶπεν ὅτι τὸ ἐθνικὸν συμφέρον ἀπῆτει ἀφεύκτως νὰ πεμφθῶ, κατὰ τοὺς δὲ εἰς Παρισίους· καὶ κατ' ἄλλους συνιστάτο εἰς Βερολίνον αὐτοτε-

λῆς Πρεσβεία, ἡ ἄλλοτε ἐκ τῆς ἐν Βιέννῃ ἐξαρτωμένη, καὶ εἰς αὐτὴν ἐπεμπόμην.

Ἐν τούτοις αἱ ἐξ Αἰγύπτου εἰδήσεις περὶ τῆς ὑγείας τοῦ Αἰμυλίου ἦσαν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εὐάρεστοι, καὶ τῇ 8 Ἀπριλίου ἐλάβομεν ἐπιστολήν του, ἐν ἣ μᾶς ἀνήγγελεν ὅτι, αἰσθάνομενος ἑαυτὸν ἀναλαβόντα, ἐπανήρχετο μετὰ τοῦ Ἀλέξη. Τοῦτο μᾶς ἐπλήρωσε χαρᾶς, καὶ ἔσπευσα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν νὰ παραστήσω, ποῖον ἄδικον ἐγίνετο τῷ Ἀλέξη, ὅστις ἐπὶ τόσα ἔτη ἀμίσθως καὶ ἱκανότατα ὑπηρετήσας, ὥς Ἀκόλουθος, ἤδη, διὰ τὴν παῦσιν τῶν Πρεσβειῶν, ἔβλεπε τὸ στάδιόν του διακοπέν, καὶ νὰ ζητήσω νὰ προσληφθῇ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ἅμα ἐπιστρέψας, ὃ μοὶ ὑπεσχέθη ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς κ. Μελετόπουλος.

Ἀλλ' ἐννέα παρῆλθον ἡμέραι ἔκτοτε, καὶ τῇ 17 Ἀπριλίου, ὥς κεραυνὸς ἐνέσκηψεν ἐφ' ἡμῶν, τηλεγράφημα τοῦ Ἀλέξη λέγοντος, ὅτι, ἅμα ἔφθασε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του ἐκ Καΐρου εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἵνα ἐπιβιβασθῶσι δι' Ἀθήνας, αἴφνης ἐχειροτέρευсен ἡ κατάστασις τοῦ Αἰμυλίου, μὴ δυναμένου νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ὁδοιπορίαν, καὶ ὅτι κατεπείγουσα ἀνάγκη ἦν ἡμεῖς νὰ μεταβῶμεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

Ἐξαλλοὶ ἐκ τῆς ἀπαισίου ταύτης εἰδήσεως, ἀπεφασίσσαμεν, ἡ Καρολίνη καὶ ἐγώ, ν' ἀπέλθωμεν εὐθὺς μετὰ τρεῖς ἡμέρας. Σπεύσας δ' ἀμέσως εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, ἵνα ἀντιτηλεγραφήσω, ἔμαθον ὅτι ἡ τηλεγραφικὴ γραμμὴ εἶχε διακοπῇ. Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον δεύτερον μᾶς ἦλθε τηλεγράφημα τοῦ κ. Ὁππεγχαΐμ, λέγον ὅτι «δεινὴ ἡ θέσις τοῦ φιλτάτου Αἰμυλίου» καὶ οἱ ἱατροὶ φοβοῦνται ἐπικείμενον κίνδυνον, καὶ ἄλλο τοῦ Γενικοῦ ἡμῶν Προξένου κ. Μάνου, καθ' ὃ ἡ διάγνωσις ἦν ὅτι φύματα εἶχεν εἰς τὸν ἐγκέφαλον.

Τότε, οὐδὲ στιγμὴν πλέον ἀναβαλόν, ἐπιστρέψας δ' εἰς τὴν ἑταιρείαν τὸν Παρνασσὸν τὴν ὕλην τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ διαγωνισμοῦ, οὗ εἶχον δεχθῇ νὰ γίνω κριτής, ἀμέσως τὴν ἐπιούσαν, 19 Ἀπριλίου, ἔσπευσα ν' ἀπέλθω μόνος, διότι ἡ συνοδοιπορία καὶ τῆς Καρολίνης θὰ ἐπέφερε δυσκολίας καὶ χρονοτριβάς. Ἄν εἶχον

τὴν εὐτυχίαν νὰ εὕρω τὸν υἱὸν ἡμῶν εἰς κρείττονα κατάστασιν, θὰ τὸν ἔφερον εἰς τὰς ἀγκάλας της, ἢ θὰ ἦν τότε καιρὸς νὰ ἔλθῃ ἡ ἰδία κατόπιν ἐμοῦ. Ἦν δ' ἡ ἀναχώρησίς μου καὶ κατὰ τοῦτο θλιβερά, ὅτι ἀπεχαιρέτησα καὶ τὴν Αἰμυλίαν, μετὰ τρεῖς ἡμέρας συνοδεύουσιν τὴν Δώραν εἰς Βουκουρέστιον, ἔντρομος ὢν ἐκ φόβου, μὴ ἐπερχόμενην ἴσως εἰς ἄλλον τελευταῖον ἀποχαιρετισμόν.

Ὑπὸ πενθίμους ἰδέας καὶ μετὰ συντετριμμένης καρδίας ἄϋπνος διελθὼν τὴν νύκτα ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀτμοπλοίου, τῆς **Ἰριδος**, ἀφίχθην κατὰ τὰς 5 τὸ πρωῒ εἰς Σύρον, ὅπου, δεξιωθείς με ὁ Πρόξενος τῆς Τουρκίας Ἀξελός, μοὶ διηυκόλυνε τὰ τῆς περαιτέρω ὁδοιπορίας. Περὶ τὰς 11 δ' ἀπέπλευσα ἐπὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ ἀτμοκινήτου Shavrié, καί, ἅμα τῇ ἐξόδῳ ἐκ τοῦ λιμένος, ἀπηντήσαμεν σφοδρότατον ἄνεμον καὶ τρικυμιώδη θάλασσαν, σφοδρῶς τὸ πλοῖον ἡμῶν παραρῥίπτουσιν. Ἀλλ' εἶχον τὴν παρηγορίαν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος νὰ εὕρω τὸν ἀρχαῖόν μου γνώριμον καὶ φίλον ἐν Ἀμερικῇ κ. Κινδυνέκον, καὶ μετ' ὀλίγον νὰ ἰδῶ καὶ τὸν ἐξ Ἀλεξανδρείας τὴν προτεραίαν ἐλθόντα καὶ ἐκεῖ πάλιν ἐπιστρέφοντα κ. Ἀντωνιάδην, ὅστις μ' ἐπλήρωσεν ἀγαλλιάσεως, εἰπὼν μοι ὅτι ὁ Αἰμύλιος ἦν καλλίτερος, καὶ μοὶ ἔδωκε καὶ ἐπιστολὰς τοῦ Ἀλέξη καὶ τοῦ κ. Μάνου, τὰ αὐτὰ φερούσας χαρὰς εὐαγγέλια. Ταῦτα μ' ἐπέρρῳσαν κατὰ τῆς ναυτίας μέχρι τῆς Δευτέρας, 1 μ. μ., ὅτε εἰσεπλεύσαμεν εἰς τὸν βαθὺν κόλπον τῆς Ἀλεξανδρείας, διεγείραντα ἐν ἐμοὶ τὴν μνήμην τοῦ τολμήματος τοῦ Κανάρη, ὅστις εἶχεν εἰσπλεύσει ἐκεῖ ἐπὶ τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐπὶ τῇ προθέσει τοῦ νὰ πυρπολήσῃ τὸν Αἰγυπτιακὸν στόλον.

Ὅτε δ' ἠγκυροβολοῦμεν, εἶδον λέμβον προσερχομένην, ἵνα μὲ παραλάβῃ, καὶ ἐν αὐτῇ ἀνεγνώρισα τὸν Γενικὸν Πρόξενον Γ. Μάνον, τὸν Γραμματέα αὐτοῦ Σκοῦφον, υἱὸν τοῦ Γεωργίου, καὶ τὸν Ἰσιδωρίδην Σκυλίσσην. Πάντων δ' ἡ φυσιογνωμία οὐδὲν μοὶ ἐφάνη αἴσιον οἰωνίζον, καὶ εἰς τὰς ἐρωτήσεις μου ἀπήντησαν ὅτι οὐδεμία ἔμεινεν ἐλπίς δυστυχῶς. Ἀλλ' ὅτε ἐφ' ἀμάξης ἀφίχθημεν, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Μάνου, ὅστις μ' ἐφιλοξένησεν, ἐκεῖ μοὶ ἐρῶδέθη ἡ φοβερὰ ἀλήθεια, ἣν ἤδη εἶχον ὑπονοήσῃ, ὅτι

τετέλεσται: ὅτι ἀπέστη ἀφ' ἡμῶν ἔσαεὶ ὁ παμφίλτατός μοι Αἰ-
μύλιος, παραδοὺς τὸ πνεῦμα, καὶ ἡσύχως ἀποκοιμηθεὶς εἰς τὰς
ἀγκάλας τοῦ θανάτου περὶ τὴν μίαν μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Εἰ καὶ
ἤμην παρεσκευασμένος, ὥς κεραυνὸς ὅμως ἐνέσκυψεν ἡ ἀγγελία
ἐπ' ἐμέ, καὶ ἔμεινα ἐπὶ τινὰ χρόνον ὥς ἐννεός, μεθ' ὃν ἐζήτησα
νὰ μὲ ὀδηγήσωσιν εἰς τὸ κατάστημα τῶν φιλανθρώπων μονα-
ζουσῶν, ἔνθα εἶχε, κατὰ τὰ ἔσχατα τῆς ζωῆς του, μετακομισθῇ
ἀπὸ τοῦ ξενοδοχείου, πρὸς συντονωτέραν θεραπείαν καὶ ἐπιμέ-
λειαν. Ἐκεῖ τὸν εὖρον κείμενον εἰς τὸ φέρετρον, ἐν τῇ στρατιω-
τικῇ του στολῇ, ὠραῖον καὶ γαληνιαῖον, ὁποῖος ἦτον, ὅτε ἐκοι-
μᾶτο ὑπὸ τὰς ὕψεις ἐμοῦ καὶ τῆς μητρὸς του ἐν Ἀθήναις ἢ Πα-
ρισίοις, καὶ παρ' αὐτῷ ἴστατο κλαίων ὁ ἀδελφός του Ἀλέξης.

Ἐπ' αὐτοῦ μετ' ὀλοφυρμῶν ῥιφθεὶς, τὸν κατεκάλυψα διὰ
φιλημάτων. Ὁ ἐν ἀκμῇ νεώτατος, ὁ πλήρης ἐλπίδων τὴν ζωὴν
προσβλέπων, ὁ διὰ σπανίας εὐφυΐας καὶ δι' ἐμβριθῶν σπου-
δῶν μεγάλα τῇ ὑπηρεσίᾳ καὶ δι' ὧν ἔδωκε προώρων δειγμά-
των διάσημον συγγραφέα καὶ ποιητὴν ὑποσχόμενος τῇ Ἑλλάδι,
ἀνηρπάγη, μόλις εἰσιὼν εἰς τὸ στάδιον, καὶ ἐγὼ τῷ ἐπέζων!

Τὸ ἑσπέρας τὸν συνώδευσα εἰς τὸ νεκροταφεῖον, ὅπου τὸ φέ-
ρετρον ἐναπετέθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τῇ δ' ἐπαύριον (ἡμέρα Τρίτη,
τῇ 23 Ἀπριλίου, ἑορτῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου) μετὰ μεσημβρίαν
ἐτελέσθη ἡ ἐπίσημος κηδεία, παρόντων πάντων τῶν ὁμογενῶν,
ὧν πλεῖστοι εἶχον ἐνδάκρυς τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ ὁ φίλος κ. Σκυ-
λίσσης Ἰσιδωρίδης ἀπήγγειλεν εὐγλωττον, δίκαιον καὶ συγκινη-
τικὸν ἐπιτάφιον. Κατετέθη δ' ὁ παμφίλτατος νεκρὸς ἐντὸς μιᾶς
τῶν πυλῶν τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπὸ σύσκιον δένδρον, ὅπου συνε-
χῶς ἐπιφοιτῶσιν ἡ φαντασία καὶ ἡ καρδιά μου.

Τὴν αὐτὴν δ' ἑσπέραν, πρὸς ἀντιπερισπασμὸν τῆς σπαραξι-
καρδίου μου θλίψεως, ὁ κ. Μάνος μετὰ τοῦ Ἀλέξη μὲ μετέφερον
διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς Κάϊρον, ὅπου κατέλυσα εἰς New Hotel,
ἀλλ' ὕπνον δὲν εὖρον δι' ὅλης τῆς νυκτός.

Ἦν δ' ἀληθῶς πάσης εὐγνωμοσύνης ἀξία ἡ πρόνοια τοῦ κ.
Μάνου, διότι ἀνεῦρε τὸν μόνον δυνατὸν τρόπον τοῦ ν' ἀσχολήσῃ
τὴν προσοχήν μου, ἀμβλύνων πῶς τὴν ἀκμὴν τῶν τελευταίων

μου ἐντυπώσεων. Ἀμα ἠγέρθημεν τῇ ἐπαύριον τῆς εἰς Κάϊρον ἀφίξεως, κατὰ τὰς 5 1/2 τῆς πρωΐας, μὲ συνώδευσαν ἐφ' ἀμάξης εἰς τὰς Πυραμίδας. Ὅση δὲ καὶ ἂν ἦν ἡ ψυχικὴ μου κατάπτωσις, δὲν ἔμεινα ἀσυγκίνητος εἰς τὴν θέαν τῶν μοναδικῶν ἐκείνων μεγαλουργημάτων τῆς παναρχαίας ἀνθρωπίνης τέχνης, ἃ ἄλλοτε εἶχον πολλάκις ἀσχολήσῃ τὰς μελέτας καὶ τὴν φαντασίαν μου. Ἐν ἐκστάσει ἔμενον πρὸ τῆς 470 π. ὑψηλῆς πυραμίδος Χέοπος· ν' ἀναβῶ ὅμως εἰς αὐτὴν δὲν ἠσθανόμην ἐν ἑμαυτῷ τὴν ψυχικὴν δραστηριότητα, καὶ ὀλίγον ἐνθαρρύντικόν ἦν τὸ παράδειγμα, ὃ εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν, γηραιᾶς Ἀγγλίδος, ἦν δύο Ἀραβες εἶλκον ἄνω ἐκ τῶν χειρῶν, δύο δ' ἕτεροι ὥθουν κάτωθεν ἐπὶ τῶν ἀνωμάτων καὶ ὑψηλῶν λίθων, διότι, αἱ ἄλλοτε ἀποτελοῦσαι τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς ἐπιφάνειαν 240 βαθμίδες, δὲν ὑπάρχουσι πλέον. Εἶδον δὲ καὶ τὴν εἴσοδον εἰς τὰ ἔγκατα αὐτῆς, ὑψουμένην περὶ τοὺς 30 π. ὑπὲρ τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ αὐτὴ ἐπικάθηται ἐπὶ ὀριζοντίως λελαξευμένου τοῦ βράχου. Εἰς τὴν κολοσσιαίαν Σφίγγα παρετήρησα ἵχνη χρίσματος, ἐπικεχρισμένα. Ταύτην δέ, μετὰ τῆς δευτέρας πυραμίδος, ἣτις ἔχει 400 π. ὕψος, καὶ ἐπὶ κορυφῆς σώζει τὸ ἐπικάλυμμα, συνδέει ὑπόγειος σῦριγξ, ὑπ' ἄμμου συγκεχωσμένη, ἣτις δὲν φαίνεται νέα, ὥστε εἰκάζεται, ὅτι ἡ Σφίγξ ἦν ἰδιότροπος καὶ καλλιτέχνης εἴσοδος τοῦ τάφου, ἐφ' οὗ ἡ πυραμὶς ἐπεκάθητο.

Ἐπεσκέφθην δὲ καὶ πολλοὺς ἄλλους τάφους, ἄνευ πυραμίδων, μεγαλοπρεπεῖς καὶ εὐρυχώρους, καὶ εἷς τινὰς αὐτῶν, καίτοι ἄμμοχώστους, εἰσέδυν, ἵνα ἰδῶ τὰς ἀλαβαστρίνας αὐτῶν κοσμήσεις ἢ τὰς ἐν αὐτοῖς δι' αἰώνων ἐγκεκρυμμένας περιγλύφους λάρνακας, καὶ ἀπεκόμισα τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι πᾶσα ἐκείνη ἡ μεγάλη ἔρημος, μέχρι τῶν ἄλλων πυραμίδων, τῶν ἀμυδρῶς διακρινόμενων πρὸς μεσημβρίαν, ἦν ἴσως τὸ ἀπέραντον νεκροταφεῖον τῆς Μέμφιδος, διὰ τῶν αἰώνων κατακλυσθὲν ὑπὸ τῆς ρευστῆς ἄμμου, ὑπὲρ ἣν προέχουσι μόνον αἱ οὐρανομήκεις πυραμίδες. Ἐντὸς δὲ τῆς ἄμμου ἔκοψα καὶ ἔλαβον μετ' ἐμοῦ ἀνθύλλιον ὑδροφόρον, οὗ ἡ θεὰ εἰς βαθείας μ' ἐνέβαλε σκέψεις διὰ τῆς φύσεως τὴν καταπληκτικὴν καὶ ἀνεξάντλητον πρόνοιαν.

Ἐπιστρέψας δ' εἰς τὴν πόλιν τοῦ Καίρου, ἔσπευσα ἀμέσως νὰ ἐπισκεφθῶ ἄλλο προσκύνημα, τὴν καρδίαν μου μᾶλλον ἐνδιαφέρον, τὸ γραφεῖον τοῦ Ὀππεγχαίμ, ἐν ᾧ εἰργάζετο ὁ προσφιλής μου Αἰμύλιος, τὸ σκοτεινόν δωμάτιον, ἐν ᾧ διῆλθε τοὺς πέντε τελευταίους πενθίμους μῆνας τοῦ βίου του, τὸν κῆπον εἰς ὃν ἐγευματίζε, τὴν κατοικίαν, εἰς ἣν καθ' ἐκάστην ἐφοίτα, τὴν οἰκίαν τοῦ ἀδελφοῦ του, ὅστις, μετ' ἀγάπης καὶ αὐταπαρνήσεως, ἐφαιδρυνε τὸν καιρὸν τοῦτον τῆς μονώσεως καὶ ἐσχάτης δοκιμασίας, καὶ τοὺς συνεργάτας καὶ φίλους του, ἀναζητῶν καὶ τὸ ἐλάχιστον ἵχνος, ὃ ἀφῆκεν ἐπὶ τῆς γῆς. Τὰ πολυτιμότερα δὲ τούτων ἦσαν τὰ βιβλία, ἃ ἀνεγίνωσκε καὶ αἱ ιδιόχειροι σημειώσεις του, ἅς ὡς θησαυροὺς συμπαρέλαβον.

Μετὰ δὲ τὸ πρόγευμα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, οἱ περὶ ἐμέ, βλέποντές με πάντοτε καταβεβλημένον, καὶ ἔτι μᾶλλον ἢ πρὶν μετὰ τὰς τελευταίας ἐντυπώσεις, ἵνα δώσωσι νέαν τροφήν εἰς τὸ πνεῦμά μου, μὲ ὠδήγησαν εἰς τὸ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, τὸ πάσης σπουδῆς ἄξιον διὰ τὰς ἀνεκτιμήτους ἀρχαιότητας, ἅς περιέχει, ἄριστα διατεταγμένας, διότι διηυθύνετο ὑπὸ ἐπισήμου Εὐρωπαίου αἰγυπτιολόγου πάντοτε. Ἀλλὰ μετ' αὐτόνων καὶ περισπωμένων ὀφθαλμῶν εἶδον τὰς πολυτίμους ἐκεῖνας συλλογὰς, αἵτινες, ἐν πάσῃ ἄλλῃ περιπτώσει, ἤθελον μὲ ἐνθουσιάσῃ, τὰ πλουσιώτατα καὶ πρωτοτύπως καλλίτεχνα χρυσᾶ κοσμήματα τῶν βασιλισσῶν, τὰ ἐκ γῆς ὀπτῆς ἢ ἐκ μαλακοῦ λίθου (τινὰ δὲ καὶ ξύλινα) ὁμοιογραφικὰ καὶ πλήρη ἐκφράσεως ἀγάλματα, ὧν αἱ ὀφθαλμοί, ὑέλινοι, εἶχον ἐνειργασμένον καὶ χρυσοῦν ἔλασμα, παριστῶν καὶ ἐκφράζον τοῦ φωτὸς τὴν ἀκτίνα, τὰ πολυπληθέστατα ἄλλα μονοτόνου ῥυθμοῦ ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα καὶ ἐπιγραφάς, τὰ παντοῖα εἶδη πρὸς κοινὴν χρῆσιν τοῦ βίου, ὡς ἐδῶδιμα, ὑφάσματα, ὑποδήματα, ἐν οἷς καὶ ὑποδέσεις μικρῶν παιδίων ἀπαράλλάκτους πρὸς τὰ σημερινὰ αὐτῶν πέδιλα ἢ **παπούτσια**.

Ἐπανελθόντα δ' εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, μ' ἐπεσκέφθη ὁ Πρωθυπουργὸς τοῦ Ἀντιβασιλέως Νουβάρ Πασᾶς, ὃν εἶχον γνωρίσῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ πολλοὶ τῶν ὁμογενῶν, ὡς οἱ κ. κ. Ζάνος, Μίχος, Μωραΐτης, ὅστις καὶ ἠθέλησε νὰ μείνω ἐκεῖ παρ' αὐτῷ

ἐπὶ 2 ἢ 3 ἡμέρας. Ἄλλὰ δὲν ἡσθάνθην ἐν ἐμοὶ τὴν δύναμιν νὰ δεχθῶ τὴν πρόσκλησιν, καὶ μοὶ ἐφαίνετο ὅτι, ἀφ' οὗ ἅπαξ εἶδον τὰ μέρη τῆς διατριβῆς του, ἔπρεπε νὰ σπεύσω ὀπίσω παρὰ τὸν τάφον του. Ἐν πάσῃ ἄλλῃ ἐποχῇ καὶ περιστάσει ἡ θεὰ τοῦ Νείλου διαρρῶντος τὴν ἀχανῆ ἔρημον, ἐν ἣ ἡ μονήρεις ὑψοῦντο αἱ πυραμίδες, θὰ ἔπληττε τὴν φαντασίαν μου ἰσχυρῶς, καὶ θὰ μ' εἴλκυεν ἐπὶ μακρὸν νὰ παραμείνω παρὰ τὴν ἔδραν ταύτην τοῦ παναρχαίου πολιτισμοῦ. Ἄλλὰ τότε ἡ φαντασία καὶ ἡ καρδιά μου ἦσαν ἀμβλεῖαι πρὸς τοιαύτας ἐντυπώσεις, ὥς μετὰ χρόνον μόνον ἀνεῦρον ἐν τῇ μνήμῃ μου διατηρουμένας.

Ἀπήλθομεν λοιπὸν περὶ τὰς 6 τὸ ἑσπέρας. Καθ' ὁδὸν ἀπηντῶμεν, εἰς μακρὰς ἀποστάσεις ἐνίοτε, λόφους τινὰς ἄμμου, εἰς ὧν τὰ πλευρὰ ἡνοίγοντο σκοτειναὶ ὀπαί, καὶ ἡρώτησα, ἂν θῶες ἡ τίνα εἶδη ζώων ἀνώρυττον καὶ κατόκουν αὐτάς· ἀλλ' ἔμαθον, πρὸς ἑκπληξίν μου, ὅτι οἱ κάτοικοι αὐτῶν ἦσαν ἄνθρωποι, οἱ δυστυχεῖς δουλοπάροικοι Φελλάχαι, οἱ ἀπόγονοι ἐκείνων, οἵτινες, πρὸ χιλιάδων ἐτῶν, ἀνήγειραν τὰ ἐτι σωζόμενα καὶ ἀπαράμιλλα μείναντα ἀρχιτεκτονικὰ μεγαλουργήματα. Πολλάκις δέ, παρὰ τινὰ τῶν σπανίων διωρύγων τοῦ Νείλου, δι' ὧν πόσιμον ὕδωρ προμηθεύεται τοῖς ἀθλίοις τούτοις κατοίκοις, ἐβλέπομεν, ὥς ἀρχαῖον ἄγαλμα ἰσταμένην, ἵνα διερχομένους μᾶς ἰδῇ, νέαν τινὰ χωρικήν, τὸν ἀμφορέα φέρουσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ ἡ θέσις αὐτῆς εἶχε τὸ εὐγενὲς καί, ὥς μαρτυροῦν, ὅτι οὐχὶ ἡ φύσις, ἀλλ' ἡ ἀποκτηνοῦσα τυραννία εἶχε καταρρίψει εἰς τὴν ἐσχάτην βαθμίδα τὸν λαὸν ἐκεῖνον, ὅστις ἐπὶ τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος εἶχε διανοίξῃ εἰς τοὺς λοιποὺς πάντας τὸ στάδιον τοῦ πολιτισμοῦ. Εἰς Ἀλεξανδρείαν δ' ἀφίχθημεν κατὰ τὰς 10 1/2.

Ἐνταῦθα, ἀφ' οὗ ἀνέγνων ὅτι ὁ Ἡρόδοτος γράφει περὶ Αἰγύπτου καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων τινά, συνεπεσκέφθην μετὰ τοῦ πεπαιδευμένου αἰγυπτιολόγου, τοῦ ἐξ Ἀμαρουσίου τῆς Ἀττικῆς καταγομένου κ. Νερούτσου, τ' ἀρχαῖα ἵχνη σώζοντα μέρη τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ τὸν ὀβελίσκον τῆς Κλεοπάτρας, κείμενον κατὰ γῆς εἰς τὸ παράλιον, ἐντὸς κτήματος τοῦ ὁμογενοῦς Δημητρίου Ἰωάννου, ἔχοντα δὲ καὶ τὰς τέσσαρας πλευρὰς ἱερογλυφικῶς ἐπιγε-

γραμμένας. Ἐξ αὐτῶν, τὰς δύο πρὸς τὴν θάλασσαν ἐστραμμέ-
νας, εἶδον ἐντελῶς διατετηρημένας, τὰς δὲ πρὸς τὴν ξηρὰν ὑπὸ τῆς
ἄμμου καταστραφείσας. Ἐπεσκέφθην δὲ καὶ τοὺς ἐπισημοτάτους
τῶν ὁμογενῶν, χάριτας ἀποδιδούς, δι' ἣν μοι ἐπεδείξαντο συμπά-
θειαν, καὶ ἐν Ῥαμλὲ (τὴν ἀρχαίαν Νικόπολιν), κατὰ τὰ περὶ χωρὰ
τῆς Ἀλεξανδρείας, κεκοσμημένην ὑπὸ πλουσίων ἐπαύλεων, ὃ κ.
Ἰωάννης Δημητρίου μοι ἔδειξε τὴν πολύτιμον αἰγυπτιακῶν ἀρχαιο-
τήτων συλλογὴν του, ἣν συνήθροιζεν ἐπὶ τῇ γενναίᾳ προθέσει τοῦ
νὰ πλουτίσῃ δι' αὐτῆς τὴν Ἑλλάδα. Ἐδωρήσατο δὲ καὶ εἰς ἐμὲ
ἀρχαῖον κἀνθαρον ἐξ αὐτῆς. Καὶ παρὰ τῷ κ. Τσιτσίνια δὲ εἶδον
πλουσίαν συλλογὴν, ἐν ἣ καὶ σπάνιον Ἑλληνικὸν ἀγγεῖον, παρι-
στῶν τὸν Αἴαντα καὶ Ἀχιλλέα κυβεύοντας, καὶ ἑτέραν ἀξιόλογον
αἰγυπτιακὴν συλλογὴν παρὰ τῷ κ. Συνοδινῷ.

Τῇ Κυριακῇ δ' ἀπῆλθον ἀπὸ πρωΐας μετὰ τοῦ Ἀλέξη, κατὰ
πρῶτον εἰς τὴν ὥραίαν πλατείαν τῆς πόλεως, διότι ἐκεῖ, ὃ ἀκρι-
βῶς πρὸ μιᾶς ἐβδομάδος ἀφικθῆς ἐκ Καΐρου ἀγαπητός μου Αἰ-
μύλιος, εἶχε καταβῆ ἀπὸ τοῦ ξενοδοχείου, ἐν ᾧ κατέλυσε, ἵνα περι-
πατήσῃ, ἀλλὰ διὰ μιᾶς, αἰσθανθεὶς ἑαυτὸν ἐνοχλούμενον, ἐπέστρε-
ψεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον καὶ κατεκλίνθη· τῆς καταστάσεώς του δὲ
ταχέως ἐπὶ τὰ χεῖρω βαινούσης καὶ ἀπαιτούσης συνεχῇ ἐπιτήρη-
σιν, μετηνέχθη εἰς τὸ κατάστημα τῶν Ἀδελφῶν τοῦ Ἑλέους,
ὅπου καὶ ἐξέπνευσεν.

Ἐκεῖθεν δὲ μετέβην εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ διὰ πάσης τῆς
ἀκολουθίας ἡ καρδιά μου διερῶθήγνυτο κλαίουσα καὶ προσευχο-
μένη, εἰ καὶ μ' ἐτάραττεν ἡ ξενικὴ μουσική, ἣν, διορθῶν δῆθεν
τὴν ἀρχαίαν καὶ πατροπαράδοτον, εἶχεν εἰσαγάγει ἐκεῖ κύριός
τις Μινότας καλούμενος. Περὶ τούτου δὲ δὲν τῷ ἀπέκρουσα τὴν
γνώμην μου, ἀφ' οὗ ἐξήλθομεν τῆς ἐκκλησίας.

Μετ' εὐχαριστήσεως ἀπῆντησα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὴν οἰκογέ-
νειαν Π. Ῥάλλη, μεθ' ἧς πολλὴ οἰκειότης μὲ συνέδεεν ἐν Παρι-
σίοις, καὶ ὅτε εἰς πρόγευμα προσεκλήθην παρ' αὐτῇ, ἡ θυγάτηρ
τῆς κυρίας Ῥάλλη, Ἀσπασία, μοι ἔδωκεν εἰς ἐνθύμημα, Ἰνδικόν
τι βραχιόλιον. Ἄλλα δὲ δῶρα ἔλαβον παρὰ τῆς κυρίας Καρυ-
διᾶ, τοὺς χάριτας καὶ τὴν περιγραφὴν τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπὸ

Μαχμούτ βέη· ὁ κ. Τσιτσίνιας δὲ μοὶ ἐχάρισεν ἓν νόμισμα, ἔχον κεφαλὴν τοῦ Ὀμήρου, καὶ ἡ κυρία Σουλτάνη ἕτερον Πτολεμαίου καὶ τρεῖς ἀρχαίους κανθάρους. Πλεῖστοι δὲ τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁμογενῶν, παρὰ τοῦ κ. Σκυλίσση μαθόντες, ὅτι εἶχον ἐπιχειρήσει τὴν ἔκδοσιν τῶν Ἀπάντων, κατεγράφησαν ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ μου συνδρομηταὶ εἰς αὐτά, καὶ τῇ Τετάρτῃ τὸ ἑσπέρας, ἐλθόντες πρὸς ἐμὲ οἱ κ. κ. Νικολόπουλος καὶ Ζερβουδάκης, μοὶ ἐνεχείρισαν τὸν κατάλογον τῶν συνδρομητῶν, καὶ συγχρόνως 26 χιλιάδας δραχμῶν, ἐκ προκαταβολῆς τὸ ὅλον τῆς συνδρομῆς διὰ τοὺς 12 τόμους, οὓς εἶχον τότε ἀναγγεῖλλει. Ἡ τοιαύτη εὐγενὴς αὐτῶν προθυμία βαθέως μὲ συνεκίνησε καὶ ἔσπευσα νὰ τοῖς ἀπευθύνω ἐπιστολὴν ἐκφράζουσαν τὸν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην μου, διότι ἡ πρὸς ἐμὲ εὐμένειά των ἦν βάλαμον εἰς τὴν τετρωμένην καρδίαν μου, καὶ μοὶ καθίστα δυνατὴν καὶ τὴν τῶν ἔργων μου ἔκδοσιν.

Τῇ δὲ Πέμπτῃ (2 Μαΐου), εὐθὺς ἀπὸ πρωΐας ἀπῆλθον μετὰ τοῦ Ἀλέξη εἰς τὸ κοιμητήριον, ὅπου ἄφηνον διὰ πάντοτε μακρὰν ἡμῶν κείμενον τὸν φίλτατόν μου Αἰμύλιον, ἐν τῶν ἐγκαυχημάτων τῆς οἰκογενείας μου, καὶ τὸν ἐμοὶ ἀγαπητότατον, ἄφηνον ὅμως καὶ πάντοτε παρ' αὐτῷ τὴν μνήμην καὶ τὴν καρδίαν μου, καὶ τὴν εὐλογίαν μου ἐπ' αὐτοῦ, καὶ ἀφ' οὗ ἐδέχθην πλείστων ὁμογενῶν κατ' οἶκον τοὺς ἀποχαιρετισμούς, ὑπὸ πολλῶν ἄλλων συνοδευόμενος, ἐπεβιβάσθην κατὰ τὰς 4½, καὶ ἀπεπλεύσαμεν. Ἐπὶ τῆς ὁδοιπορίας δὲ θλιβερά τις μοὶ παρέστη παρηγορία, εἰς φθισικός, βαρέως πάσχων καὶ βασανιζόμενος, ὅστις μοὶ ἐνέβαλλε τὴν ἰδέαν, ὅτι τοιαύτη οἰκτρὰ θὰ ἦτον ἴσως καὶ τοῦ φιλτάτου υἱοῦ μου ἢ ὑπαρξίς, ἂν ὁ Θεὸς δὲν τὸν ἀνέπαυεν εἰς τοὺς κόλπους του.

Εἰς Σύρον ἐφθάσαμεν μετὰ εἴκοσι τέσσαρας ὥρας, καὶ τὸ πρωτὶ, τῆς 5 Μαΐου, δι' Ἑλληνικοῦ πλοίου, τῆς «Ἰριδος», μετ' ἀνήσυχον νύκτα, εἰς Πειραιᾶ. Τὴν οἰκογένειαν, ἐξ ἐπιστολῶν μου γνωρίζουσαν ἤδη τὸ δυστύχημα, εὗρον εἰς ἀπαρηγόρητον θλίψιν βεβυθισμένην· δι' ἐμὲ δ' ὁ θόρυβος εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν, τὸ εὐθυμον καὶ ἀδιάφορον πλῆθος, ὁ ἀπῆντων, διήγειρεν ἄλγεινὰ

αἰσθήματα καὶ συνέθλιβε τὴν καρδίαν μου. Τὸ πρῶτον δὲ πένθιμον καθῆκον, ὃ ἐξετελέσαμεν, ἦν ἐκκλησιαστικὸν μνημόσυνον, εἰς ὃ αἱ καταβεβλημέναι ἡμῶν ψυχαὶ ὑψώθησαν πρὸς τὰς μονάς, εἰς αἷς μετέβη καταλιπὼν ἡμᾶς ὁ παμφίλτατος.

Ἐθεώρησα δ' ἐκ τῶν πρώτων μου καθηκόντων νὰ ἐπισκεφθῶ, ἅμα ἀφιχθεὶς, τὴν μητέρα τοῦ κ. Μάνου, πρὸς ἔκφρασιν τῆς εὐγνωμοσύνης μου διὰ τὴν φιλόξενον ὑποδοχὴν καὶ διὰ τὴν παραμυθίαν, ἣν εὗρον παρὰ τῷ νίῳ τῆς, καὶ ὁμοίως καὶ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Δελιγιάννην, ἵνα πολεμήσω παρ' αὐτῷ τὴν πρόληψιν, ὅτι ὁ Πρόξενος ἡμῶν ἦν ἀφωσιωμένος εἰς τὸν κ. Δελιγεώργην μᾶλλον ἢ εἰς τὸ καθῆκόν του.

Τὸ πρῶτον δ' ἔργον, εἰς ὃ ἐκθύμως ἡσχολήθην ἀπὸ τῆς ἐπανόδου μου, ἦν νὰ διατάξω καὶ ἐκδώσω τ' ἀπομνημονεύματα, ἃ ὁ Αἰμύλιος εἶχε συντάξῃ ἐπὶ τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου, διηγούμενος τὴν εἰς αὐτὸν μετοχὴν του. Διεφαίνεται δ' ἐν αὐτοῖς σπανία χάρις καὶ πρωτοτυπία, καὶ πρώϊμος συγγραφικὴ ἱκανότης, καὶ τὰ ἀφιέρου εἰς τοὺς νέους Ἑλληνας ἀξιωματικούς, μεθ' ὧν ἤλπιζεν, ἀλλὰ σκληρὰ εἰμαρμένη δὲν τῷ ἐπέτρεψε, νὰ συνυπηρετήσῃ. Ἡ δ' ἔκδοσις ὠρίσθη νὰ πωλῇται ὑπὲρ τοῦ Πτωχοκομείου.

Τῇ 19 Μαΐου ἡ κυρία Ζωὴ Βαλτατζῆ, ἀπερχομένη μετὰ τοῦ Λεάνδρου Δοσίου εἰς Κωνσταντινούπολιν, μᾶς ἔδωσε γεῦμα ἀποχαιρετισμοῦ ἐπὶ τὸν λόφων τῆς Φρεαττύος. Καὶ ἦν μὲν ἀπαράμιλλον τὸ κάλλος τῆς φύσεως, οἱ κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ χρόνου ἀνθόστρωτοι λόφοι ὑπερκείμενοι τῆς στιλπνῆς καὶ μειδιώσης θαλάσσης. Ἀλλ' ἡ ἐξαφθεῖσα εὐθυμία τινῶν τῶν συνδαιτυμόνων μὲ κατέβαλλε καὶ μοὶ συνέτριβε τὴν καρδίαν. Συναπλήρχετο δὲ καὶ ὁ Εὐγένιος.

Ἐν τούτοις ἡ κυβέρνησις εἶχεν ὀριστικῶς ἀποφασίσῃ τῶν Πρεσβειῶν τὴν ἀνίδρυσιν, καὶ ὁ Πρέσβυς τῆς Αὐστρίας κ. Ποττεμβούργ, μοὶ εἶπεν ὅτι πέμπομαι εἰς Βερολῖνον. Τοῦτο δὲ μαθὼν, ἐπεσκέφθην τὸν Ὑπουργὸν Ἰ. Δελιγιάννην, καὶ τῷ εἶπον ὅτι, ἂν ἀληθῶς πρόκειται νὰ διορισθῶ πρὸς Πρέσβυς, τῷ ζητῶ ὥς Γραμματέα τὸν νίόν μου Ἀλέξην, καὶ διότι γνωρίζω τὴν ἱκανότητά του, καὶ διότι δίκαιος εἶναι ὁ προβιβασμός του,

μετὰ τόσων ἐτῶν ἄμισθον καὶ ἀμοιβῆς ἀξίαν ὑπηρεσίαν. Ὁ κ. Δελιγιάννης ὅμως μοὶ ἀπήντησεν ὅτι, ἐγὼ μὲν πέμπομαι εἰς Βερολῖνον, γνωρίζει δὲ πόσον ἀξιεπαίνως ὑπηρετήσεν ὁ υἱός μου, καὶ ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκεῖνος σχεδὸν πάντοτε ἀνεπλήρου τὸν ὀλίγον ἐργαζόμενον καὶ μακράν μου οἰκούντα Πρῶτον Γραμματέα, ἀλλὰ πρὸς τὸ παρὸν οὐδὲν ἦν δυνατόν νὰ γίνῃ δι' αὐτὸν, διὰ λόγον ὃν δὲν ἐδύνατο εἰσέτι νὰ μ' εἰπῇ, ὃν ὅμως θὰ ἐγκρίνω, ὅταν τὸν μάθω. Μετὰ ταῦτα δὲ, εἰς ἄλλην συνέντευξιν, καὶ μοὶ ἐδήλωσεν ἐμπιστευτικῶς τὸν λόγον τοῦτον, ὃν ὅμως οὐδόλως ἐνέκρινα, ἐξ ἐναντίας εὖρον πολὺ κατακριτέον καὶ πάσης τάξεως περὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἀνατρεπτικόν. Ἦν δ' οὗτος, ὅτι ὁ πρωθυπουργὸς κ. Βούλγαρης ἐζήτησε νὰ διορισθῇ Πρῶτος Γραμματεὺς τῆς ἐν Βερολίνῳ Πρεσβείας ὁ οὐδαμοῦ, οὐδέποτε, οὐδ' ὥς γραφεὺς ὑπηρετήσας, καὶ ἐκεῖ τὰς σπουδὰς του ἔτι μὴ περατώσας, υἱός του. Οὐχ ἦττον ὁ κ. Δελιγιάννης ἐνόμισεν ὅτι δὲν ἐδύνατο ν' ἀρνηθῇ τὸ αἰτούμενον ὑπὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ, καὶ τὸν υἱόν μου διώρισε διὰ Β. Διατάγματος ἄμισθον Γραμματέα τῆς πρεσβείας τοῦ Βερολίνου, εἰπὼν μοι ὅτι θέλει διαδεχθῇ ὥς Γραμματεὺς τὸν Βούλγαρην, ὅστις δὲν πρόκειται νὰ μείνῃ ἐπὶ πολὺ. Περὶ τούτου δὲ μ' ἐβεβαίωσε καὶ ὁ πατήρ του, εἰπὼν μοι ὅτι τὴν θέσιν τοῦ Γραμματέως ἐπεζήτησε δι' αὐτὸν πρὸς διευκόλυνσιν καὶ προπαρασκευὴν βουλευτικῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ, ὥστε καὶ ὑπὲρ δύο μῆνας δὲν θὰ ἔμενεν ἐν Βερολίνῳ, μεθ' οὗς ἡ θέσις θὰ ἐδίδετο δικαιοματικῶς εἰς τὸν Ἀλέξην.

Συγχρόνως ἐπροσπάθησα νὰ ἐπιφέρω τινὰ βελτίωσιν καὶ εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ἀριστείδου, ὅστις, ὥς ἀξιωματικὸς τῶν Πυροσβεστῶν, δὲν ἐδύνατο νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας ἀνταξίας τῶν γνώσεών του, οὐδὲ τῆς πείρας, ἣν προσεκτήσατο εἰς δύο τῶν μεγαλητέρων πολέμων τῶν παρόντων χρόνων. Ἐζήτησα, ἐπομένως, νὰ μετατεθῇ εἰς τοὺς Ἐπιτελεῖς καὶ μ' ὑπεσχέθησαν μὲν νὰ γίνῃ περὶ τούτου προσπάθεια, ἀλλ' ἡ δὲν ἔγεινεν, ἡ ἀπέτυχεν. Ὑπὸ φίλων μου δὲ τῷ ἐγένετο πρότασις νὰ ἐκλεχθῇ Βουλευτῆς, καί, συναινέσας, ἔλαβε πρὸς τοῦτο 5 1/2 μηνῶν ἄδειαν

παρὰ τοῦ Ὑπουργείου. Πολλὰ δὲ κ' ἐγὼ παρὰ πολλοῖς ἐνήργησα, οὐκ ὀλίγα δὲ καὶ ὁ ἴδιος ἐδαπάνησε· καὶ εἰς τὰς ἐκλογὰς γενομένας τῇ 23—25 Ἰουνίου, ἔλαβε μὲν τῷ ὄντι ψήφους πολλάς, καὶ ἡ ἐν Ἀμαρουσίῳ κάλπη του ἦν ἡ μία τῶν στεφανωθείσων καὶ πανηγυρικῶς κομισθεισῶν εἰς Ἀθήνας, ἀλλ' εἰς τὴν διαλογὴν ἦν μόνον ὁ προτελευταῖος τῶν ὑποψηφίων, καὶ οὕτως ἀπέτυχε.

Τῇ 9ῃ Ἰουνίου, παρευρεθεὶς εἰς συνεδρίασιν τοῦ Συλλόγου Βύρωνος, καθ' ἣν ὁ φίλος μου Σκυλίσσης Ἰσιδωρίδης, ὁμιλήσας περὶ ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἐκήρυξεν αὐτὴν ἐβραϊκὴν τὴν καταγωγὴν καὶ βάρβαρον, ὥς ἀρχαίαν δ' Ἑλληνικὴν ἐθεώρησε τὴν Ἰταλικήν, τῷ εἶπον μὲν ἰδιαιτέρως ὅτι, κατ' ἐμὴν γνώμην, αἱ θεωρίαι τοῦ ἦσαν ἱστορικῶς ἐσφαλμέναι, ἔγραψα δὲ τὴν ἐπαύριον εἰς τὴν «Ἐφημερίδα», ἐπαινῶν τὴν εὐγλωττίαν τοῦ λόγου του, ἀλλ' ἀναιρῶν αὐτόν, καί, πορευθεὶς εἰς τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν, ἐξήγησα αὐτῷ τὰς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου θεωρίας μου, καὶ τὸν παρεκάλεσα ν' ἀντιστῇ πάντοτε ἐπιμόνως εἰς πᾶσαν πρότασιν ἢ ἐπιχείρησιν μεταβολῆς τῆς πατροπαρόδου ταύτης Μουσικῆς. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, εἰς οἰκίαν τινά, εἰς ἣν ἐνόμιζον ὅτι γνώριμός τις κατῴκει, εἰσελθὼν εἰς τὸ πρόσγαιον δωματίον, ἵνα ἐρωτήσω περὶ αὐτοῦ, εὗρέθην ἐντὸς πλήρους συνεδριάσεως ἑταιρείας τινός, ἣτις, ἔμαθον παρὰ τοῦ προέδρου, ὅτι σκοπὸν εἶχε τὴν ἐκκλησιαστικὴν Μουσικὴν, καί, παρακληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, παρεκάθησα· ἐπειδὴ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔμελλον ν' ἀποδημήσω, λαβὼν τὸν λόγον, ἀπεχαιρέτισα, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἐνεψύχωσα τὴν ἑταιρείαν νὰ ἐπιμείνῃ ἀπαρεγκλίτως εἰς τὸ ἔργον τῆς, ἀναπτύξας αὐτῇ τὴν ἐμὴν ἔποψιν καὶ τοὺς λόγους, δι' οὓς τὴν ἱερὰν ἡμῶν μουσικὴν ἐθεώρουν οὕσαν ἀκριβῶς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν, μεταβᾶσαν ἀπὸ τῆς σκηνῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Πρῶτοι Πρόσβεις διωρίσθησαν ὁ κ. Βαλαωρίτης εἰς Λονδῖνον καὶ ὁ κ. Βράϊλας εἰς Πετρούπολιν. Μετὰ τούτου δέ, ἀπερχομένου εἰς τὴν θέσιν του, συνδιελέχθη διὰ μακρῶν τῇ 13 Ἰουνίου, ἐξηγήσας αὐτῷ τὴν γνώμην μου, ὅτι πρέπει νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν εὐνοίαν καὶ τῆς Ῥωσσίας, ἵνα μὴ τὴν ἔχωμεν ἐκ συστήματος

ἐχθρικήν εἰς τὴν ἐν Ἀνατολῇ αὕξησιν ἡμῶν, ἐξ ἐναντίας μάλιστα, ἐκ τῆς ὀρθοδοξίας ἐλπίζουσαν ὠφελήματα, καὶ τὸν εὖρον τὰ αὐτὰ μετ' ἐμοῦ φρονοῦντα.

Τὴν δ' ἐπαύριον τῆς ἡμέρας ἐκείνης παρουσιάσθην εἰς τὸν Βασιλέα, ἅρτι ἐπιστρέψαντα εἰς Ἀθήνας, καὶ παρουσίασα καὶ τὸν Ἀλέξην, ὃν καὶ ἐσύστησα εἰς τὴν Α. Μ. Ἐξέφρασε δ' ὁ Βασιλεὺς ἐγκάρδια συλλυπητήρια διὰ τὴν συμβᾶσαν ἡμῖν συμφορὰν, καὶ πολλὰ συνδιελέχθη μετὰ τοῦ Ἀλέξη περὶ Αἰγύπτου, καὶ τὸν ἐπήνεσε διὰ τὴν μακρὰν καὶ πρόθυμόν του ὑπηρεσίαν. Κατὰ τὴν παρουσίαν δὲ ταύτην ὠμίλησα καὶ περὶ τοῦ συστηθέντος μοι Ἄνσεν, ὡς προτιθεμένου νὰ ἐκδώσῃ φιλελληνικὴν ἐφημερίδα, καὶ δυναμένου ν' ἀναδειχθῇ οὐκ ὀλίγον χρήσιμος, ἀλλ' εἰς τὸν Βασιλέα ἀγνοῶ τίς ἐπέβαλε τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ Δανὸς οὗτος ἦν κατάσκοπος, παρεξηγούμενου πιθανῶς οὕτω τοῦ φιλοπράγμονος αὐτοῦ χαρακτῆρος.

Τῇ 21 Ἰουνίου περίεργον εἶχον συνάντησιν. Διερχόμενος ἐμπρὸς τοῦ Ξενοδοχείου τῶν Ξένων, εἶδον κυρίαν ἐξερχομένην αὐτοῦ καὶ ἀναβᾶσαν εἰς ἅμαξαν· ἡ φυσιογνωμία δ' αὐτῆς διήγειρεν ἐν ἐμοὶ ἀόριστόν τινα ἀνάμνησιν, δι' ὃ καί, ἐρωτήσας εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ἔμαθον ὅτι ἦν ἡ κυρία Φρέβελ, καί, ἐνθυμηθεὶς ὅτι οὕτω ἐκαλεῖτο, ἀφ' οὗ ἐνυμφεύθη, ἡ Καρολίνα, τρίτη θυγάτηρ τοῦ ποτὲ Ἀντιβασιλέως ἡμῶν Ἀρμενσπέργ, προσῆλθον εἰς τὴν ἅμαξαν, καὶ μετὰ μεγάλης χαρᾶς ἀνεγνωρίσθην ὑπ' αὐτῆς. Προσελθόντος δὲ μετὰ τινος στιγμᾶς καὶ τοῦ ἀνδρός της μετὰ τοῦ υἱοῦ των, μὲ παρουσίασεν εἰς αὐτόν, Πρόξενον ὄντα τῆς Γερμανίας ἐν Σμύρνῃ καί, μετὰ τοῦτο, προσκληθεὶς, ἀνέβην εἰς τὴν ἅμαξάν των, συμπεριήλθομεν τὴν πόλιν καὶ τοῖς ἔδειξα τὰς οἰκίας, ἃς ἡ κυρία εἶχε κατοικήσῃ, ὡς θυγάτηρ τοῦ Ἀντιβασιλέως, καὶ συνεπεσκέφθημεν τὸν Βοτανικὸν Κῆπον.

Παρεκλήθην δ' ὑπὸ τοῦ κ. καὶ τῆς κυρίας Φρέβελ νὰ μεσιτεύσω ὑπὲρ τῆς ἀλλαχόσε μεταθέσεως αὐτῶν, ὃ καὶ ἔπραξα ἐπιτυχῶς, ἀφ' οὗ μετέβην εἰς Πρωσσίαν. Οὐχὶ δ' εὐχαρίστους πληροφορίας μοὶ ἔδωκεν ἡ Καρολίνα περὶ τῆς ἀδελφῆς της Σοφίας, διαζευχθείσης ἀπὸ τοῦ ἀνδρός της Καντακουζηνοῦ καὶ μόνης ζώσης ἐν Γερμανίᾳ, μετὰ τῶν παιδίων της.

Λυπηρὰ εἵδησις ἔφθασε κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐκ Κερκύρας, ὅπου, ἔνεκά τινος ὑφ' ἀμάξης καταπατηθέντος κυνός, ἐξ ἀμελείας τῶν ἀρχῶν, συνέβη σύγκρουσις, ἐν ᾗ εἴκοσι ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ μία κυρία, ἡ κυρία Μιλιαρέση, καὶ εἷς ὑπήκοος Ἕλληνας.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου δύο μᾶς ἐγένοντο προτάσεις συνοικεσίων, ἡ μὲν διὰ τὴν θυγατέρα μου Ζωὴν μετὰ τοῦ υἱοῦ ἢ ἐγγόνου τοῦ ἐν τῇ Φιλικῇ Ἑταιρείᾳ ὀνομαστοῦ γενομένου Φωτίλα. Ἀλλὰ τὸν νέον δὲν ἐγνώριζον, οὐδέ τι ἐνθαῤῥυντικὸν ἐδυνήθη νὰ μάθω περὶ τῆς κοινωνικῆς θέσεως ἢ τῶν προτερημάτων του, ὥστε ἐματαιώθη ἡ πρότασις, ἡ δὲ προῆλθεν ἐκ τῆς κυρίας Τομπάζη, ἣτις ἐζήτησε τὸν Ἀλέξην διὰ τὴν θυγατέρα της. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγὼ ἀρχὴν εἶχον νὰ μὴ ἐπεμβαίνω εἰς τῶν υἱῶν μου τὴν ἐκλογὴν, ὁ Ἀλέξης, θεωρῶν ἑαυτὸν πολὺ νέον καὶ εἰσέτι στερούμενον σταδίου, ἡρνήθη.

Ἐν τούτοις ὁ πολιτικὸς τῆς Ἑλλάδος ὀρίζων δὲν ἦν ἐντελὼς αἰθριος. Ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου του Ὑπουργείου ὁ Βασιλεὺς, ὡς ὥφειλεν, εἶχε μεταβιβάσῃ πᾶσάν του τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ νέον, τὸ ἐπιβληθὲν ὑπὸ τῆς πλειονοψηφίας. Ἀλλὰ τοῦτο δυσηρέστη τὴν ἀντιπολίτευσιν, καὶ ἐν μέλος αὐτῆς, ὁ Χ. Τρικούπης, ἐδημοσίευσεν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Τίς πταίει;» ἄρθρον ἀσεβὲς καὶ ἀντισυνταγματικόν, τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ ζοφερὰ χρώματα παριστῶν, καὶ τὴν εὐθύνην αὐτῆς ἀποδίδων εἰς τὸν Βασιλέα, δι' ὃ καὶ παρεπέμφθη εἰς τὰ δικαστήρια, καὶ ἐφυλακίσθη. Πολλὰ δὲ καὶ ἄτοπα διεδίδοντο ὑπὸ τῶν μᾶλλον ἐξημμένων ἀρχολιπάρων, καί, ἐν ἄλλοις, ὅτι ἡ Ἑπειρος ἔμελλε νὰ κηρυχθῇ ἀνεξάρτητος ὑπὸ τὸν Ἀλφρέδον, ὡς Βασιλέα, καὶ ἄλλαι, οὐχὶ φρονιμώτεραι, φαντασιοκοπίαί. Ἡῤῥησε δὲ τὸν θόρυβον καὶ ὁ Γρίβας, προκαλέσας διὰ τῶν ὑπασπιστῶν του τὸν Φιλήμονα εἰς μονομαχίαν, ἣν 15 νέοι παρουσιάσθησαν νὰ δεχθῶσιν ἀντ' ἐκείνου.

Εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, κενουμένης τότε τῆς θέσεως τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως, οἱ περὶ τὸν Ὑπουργὸν μὲ προὐκάλεσαν νὰ γράψω εἰς τὸν υἱόν μου Κλέωνα, ὅτι εἰς αὐτὸν θὰ ἐδίδετο, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ ἐδόθη εἰς τὸν κ. Ραζῆν, τὸν πρῶτον Διευ-

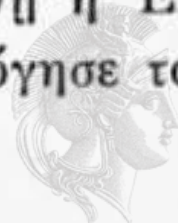
μηνέα μου ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ φίλον ἐπιστήθιον τοῦ Τρικούπη.

Κατὰ παράκλησιν τοῦ νέον Ἀσωπίου, ἔγραψα κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον διὰ τὸ Ἡμερολόγιόν του ἄρθρον περὶ πνευματισμοῦ.

Προσεκλήθην δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων νὰ συνεργασθῶ μετ' αὐτοῦ καὶ μετ' ἐπιτροπῆς, ἣν τὸ Ὑπουργεῖον διώρισε, πρὸς γνωμοδότησιν περὶ τῆς ἐν τῷ Μουσείῳ κατατάξεως τῶν ἀρχαίων ἀντικειμένων· ἀλλ' ἀντὶ τούτου, πορευθεὶς μόνος, καὶ μελετήσας τὰς θέσεις, ἀπηύθυνα πρὸς τὴν Ἐφορείαν ἰδιαιτέραν ἔκθεσιν, ἐν ἣ ἔλεγον, ὅτι ἀνέκαθεν ἀποδοκιμάζω τὴν διὰ τὸ Μουσεῖον ἐκλεχθεῖσαν θέσιν, καὶ ἔτι μᾶλλον τὸ σχέδιον αὐτοῦ, μὴ συνᾶδον πρὸς τὸ ἄλλοτε ἐγκριθὲν καὶ εἰς διεθνῇ διαγωνισμὸν ἐκτεθὲν σχέδιον, ὥς δὲν εἶχον ἄλλοτε δεχθῇ τὴν προταθεῖσάν μοι συμμετοχὴν εἰς τὴν ἐφορευτικὴν ἐπιτροπὴν τῆς οἰκοδομῆς, οὕτως ἀπέχω καὶ τῆς ἤδη συστάσης. Οὐχ ἦττον ὅμως ἐπρότεινον ἰδιωτικῶς, ἣν ἐνόμιζον σκοπιμωτέραν διάταξιν, ὅπως τότε εἶχον τὰ τοῦ Μουσείου.

Τέλος δὲ τῇ 16ῃ Ἰουλίου μοὶ ἐκοινοποιήθη ὁ διορισμός μου εἰς τὴν Πρεσβείαν τοῦ Βερολίνου, μετὰ τοῦ Κουντουριώτου ἀπερχομένου εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τοῦ Μελετοπούλου ἀπερχομένου εἰς Ῥώμην, καὶ τὸν ὅρκον μου ἔδωκα ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως. Εἰς τὴν συνέντευξιν δὲ ταύτην ὁ Βασιλεὺς πολλοὺς εὐηρεστήθη νὰ μοὶ εἰπῇ ἐπαίνους διὰ τοῦ Αἰμυλίου μου τ' Ἀπομνημονεύματα, καὶ προσέτι νὰ μοὶ ἀναγγεῖλῃ ὅτι ἀπένειμεν ἑλληνικὸν παράσημον εἰς τὸν Ἄνσεν, τὸν ἄλλοτε διαβληθέντα αὐτῷ καὶ ὑπὲρ οὗ εἶχον ἐγὼ μεσιτεύσῃ. δι' ὅσα εἶχε γράψῃ ὑπὲρ Ἑλλάδος, καὶ προσέτι εἰς τὸν Danhauser, τὸν συντάξαντα τὴν μουσικὴν τῶν χορῶν τοῦ Κουτρούλη.

Μετὰ τὴν ὁρκοδοσίαν δ' ἀποχαιρετῶν τὸν κ. Βούλγαρην, τῷ συνέστησα αὐθις τὸν Ἀλέξην, καὶ μοὶ εἶπε νὰ μένω ἥσυχος, διότι ἀφεύκτως θὰ διαδεχθῇ τὸν υἱόν του, ἐπιστρέφοντα εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν Δεκέμβριον. Τῷ παρέστησα δ' εἰς τὰς τότε συνεντεύξεις, ὅτι ἀδύνατον μοὶ φαίνεται νὰ εὐοδωθῇ ἡ Ἑλλὰς ἄνευ μεταρρυθμίσεως τοῦ πολιτεύματος, καὶ συνωμολόγησε τοῦτο

πληρέστατα, μοὶ εἶπεν ὅμως ὅτι συνταγματικῶς τοῦτο ἐστὶν ἀνέφικτον καὶ δύναται νὰ γίνη μόνον δι' ὑπουργικοῦ πραξικοπήματος καὶ κλήσεως πρὸς τὸν λαόν.

Μετέβην δὲ καὶ εἰς τὸ Φάληρον, ἵν' ἀποχαιρετίσω τὸν Κουμουνδοῦρον, καί, εὐρὼν μόνον τὴν Κυρίαν, προέτρεψα αὐτὴν νὰ τὸν παρακινῇ νὰ ταχθῇ ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως καὶ νὰ συμπράξῃ μετὰ τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ δὲ Κυρία Κουμουνδούρου μ' ὑπεσχέθη τοῦτο, εἰποῦσά μοι, ὅτι ὁ σύζυγός της ἔχει διαθέσεις ὅλως συντηρητικὰς.

Τῇ δὲ 28ῃ Ἰουλίου, προσκληθεὶς εἰς γεῦμα παρὰ τῷ Βασιλεῖ, ἀπῆλθον εἰς τὰς 2 $\frac{1}{2}$ εἰς Δεκέλειαν, καὶ ἔτυχον προσηνεστάτης δεξιώσεως. Μετὰ τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλίσσης, πολλὰ διαλεχθεὶς περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, τῇ ἐξέθηκα τὴν περὶ αὐτῆς γνώμην μου. Εἰς δὲ τὸν Βασιλέα ὑπέβαλα τὰς ἰδέας μου περὶ μεταρρυθμίσεως τοῦ πολιτεύματος, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι αὗται πρέπει νὰ μὴ ἔχωσιν οὐδὲν τὸ δεσποτικόν, ἀλλὰ ν' ἀφορῶσι τὴν σύστασιν Γερουσίας, τὴν διόρθωσιν τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου καὶ τὰ τοιαῦτα. Περὶ δὲ Κουμουνδούρου, ὃν τῷ συνίστων, ὥς ἓνα τῶν μᾶλλον ἱκανῶν διὰ τὴν κυβέρνησιν, μοὶ εἶπεν, ὅτι ἀναγνωρίζει τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν εὐφυΐαν αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι πολὺ τὸν παρώργιζον αἱ τελευταῖαι προτάσεις του. Ὅτε δ' ὑπέβαλα καὶ παρατηρήσεις περὶ τῶν πρὸς τοὺς ὁμοδόξους τῆς Ἀνατολῆς σχέσεων ἡμῶν, εἰπὼν ὅτι δὲν συμφέρει ν' ἀκολουθῶμεν τὸ σύστημα τῆς ἐχθρότητος, ὃ καθιέρωσεν ὁ Δελιγεώργης, ἀλλὰ νὰ προσπαθῶμεν νὰ ἐλκύσωμεν τὰς συμπαθείας αὐτῶν, μοὶ ἀπήντησεν, ὅτι ἀναγνωρίζει ἤδη τοῦτο, ὥς τῷ ὄντι ὀρθότερον, ἀλλ' ὅτι ἐν τῇ ἀξιοπρεπείᾳ της πρέπει ἡ Ἑλλὰς νὰ μὴ ἀποτείνηται αὐτὴ πρὸς ἐκείνους, ἀλλὰ νὰ περιμένῃ ἐκεῖνοι νὰ ἔρχωνται πρὸς αὐτήν.

Μετὰ ταῦτα δὲ μὲ περιέφερεν εἰς διάφορα μέρη τοῦ κτήματος, ἰδίως ὅπου ἐνήργησεν ἀνασκαφάς, καὶ μοὶ ἔδειξεν ἀνάγλυφα, ἐπιγραφὰς καὶ ἀγγεῖα, ἃ ἀνεῦρε καὶ ἐφύλαττεν ἐντὸς ἀνεμομύλου τινός, ὃν εἶχε μεταβάλει εἰς προσωρινὸν Μουσεῖον.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ 29ῃ Ἰουλίου, ἐπεσκέφθην εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τῶν Ξένων τὸν ἄρτι ἀφικθέντα νέον Ἱερὸςβυν τῆς Πρωσίας κ.

Ράδοβιτς, ὅστις διαφόρους μοὶ ἔδωκεν ὁδηγίας περὶ τοῦ ἐν Βερολίνῳ βίου μου.

Τέλος δέ, τῇ 30 τοῦ μηνὸς ἐπεσκέφθην τὸ τελευταῖον τὸν Πρωθυπουργὸν κ. Βούλγαρη, ὅστις, λόγου ἀνῆθις γενομένου περὶ τῶν πολιτικῶν μεταρρυθμίσεων, μοὶ ἐξέφρασε τὴν ἔδικήν του γνώμην ὅτι αἱ μεταρρυθμίσεις πρέπει ν' ἀποβλέψωσιν εἰς σύστασιν Γερουσίας, τὸν περιορισμὸν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Βουλευτῶν, τὴν μεταρρυθμισιν τοῦ νόμου περὶ τύπου καὶ δημοσίων συναθροίσεων, κατὰ τὸ πλεῖστον σχεδὸν τὰ αὐτὰ φρονῶν, ἃ ἤκουσα καὶ παρὰ τοῦ Βασιλέως, καὶ ἃ καὶ ἐγὼ αὐτὸς ἐπρέσβευον. Ἐν τέλει δ' ἀπερχόμενος, τῷ εἶπον ὅτι τὸ μέλλον, ὃ ὀνειρεύομαι καὶ ὑπὲρ οὗ θέλω πάντοτε ὑπερμαχήσῃ τὸ κατὰ δύναμιν, ἐστὶν «Ἀνατολὴ ἐλευθέρα, ἀναγνωρίζουσα τὴν ὑπεροχὴν τῆς Ἑλλάδος, στηριζομένην ἐπὶ τῆς εὐνομίας καὶ τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως», καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι δέχεται πληρέστατα τὴν ἰδέαν μου.

Τῇ δὲ 31ῃ ἀπεχαιρέτισα καὶ τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, τὸν φίλον Ἰ. Δελιγιάννην, ὅστις μοὶ ἐπανέλαβεν, ὅτι μετὰ 1 ἢ 2 μῆνας ὁ Ἀλέξης θὰ διορισθῇ Γραμματεὺς, καὶ μοὶ ἐνεπιστεύθη ὅτι ὁ Βασιλεὺς δὲν ἠθέλησε νὰ μοὶ δοθῶσι διαπιστευτήρια καὶ διὰ τὴν Δανίαν, πρὸς ἀποφυγὴν διπλωματικῆς ἀναμίξεως τῆς Δανίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, δυναμένης νὰ προκαλέσῃ δυσχερείας καὶ δυσαρεσκείας.

Μετὰ μεσημβρίαν, χωρισθεὶς ἀπὸ τῆς οἰκογενείας, ἣτις ἔμελλε, διαθεῖσα τὰ κατὰ τὸν οἶκον, νὰ μὲ παρακολουθήσῃ βραδύτερον, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἀλέξη, ἀπῆλθον ἐξ Ἀθηνῶν.

Ἐπειδὴ οὐδεμία κατεπείγουσα ὑπόθεσις μ' ἐκάλει εἰς τὸν πρὸς ὃν ὄρον μου, ἡ δὲ μισθοδοσία μου ἤρχετο ἀπὸ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεώς μου, ὥστε, χρονοτριβῶν, οὐδενὸς κατεχρώμην, ἀπεφάσισα νὰ ὁδοιπορήσω διὰ Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα ἐπανίδω τὴν γεννήσασάν με καὶ τοὺς ἐκεῖ φίλους, καὶ εἰς Πειραιᾶ τὸ ἑσπέρας καταβὰς μετὰ τοῦ Ἀλέξη καὶ Ὁθωνος, ἐφιλοξενήθην μετ' αὐτῶν τὴν νύκτα ἐκείνην ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολεμικοῦ πλοίου **Ὀλγας** ὑπὸ τοῦ φίλου καὶ πεπαιδευμένου πλοιάρχου αὐτῆς, τοῦ κ. Παλάσκα. Τῇ δ' ἐπιούσῃ, Αὐγούστου 1, μετέβην μόνος εἰς τῶν

Γαλλικῶν Διαπορθμεύσεων τὸ μέγα καὶ λαμπρὸν ἀτμόπλοιον Cambodge, καὶ μετὰ 48 ὥρῶν, οὐχὶ μὲν γαληνιαῖον, ἀλλὰ διὰ τὰς διαστάσεις τοῦ πλοίου ἀτάραχον πλοῦν, ἀφίχθην τῇ 3 Αὐγούστου (Σαββάτῳ) εἰς τὰς 5 τὸ πρωῒ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ὁ Εὐγένιος, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ὑποδιερμηνέως κ. Ζήνωνος καὶ τοῦ ἀρχικλητῆρος τοῦ Προξενείου, Ἀνδρέα, μὲ παρέλαβε καὶ μ' ἔφερεν εἰς Νεοχώριον παρὰ τῇ Κυρίᾳ Ζωῇ Βαλτατζῇ, διότι ἐκεῖ ἤμην προσκεκλημένος νὰ καταλύσω καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονῆς μου.

Ἀναρίθμητοι ἦσαν οἱ σχετικοί, οἱ φίλοι, οἱ ἀρχαῖοί μου συνεργάται, οὓς ἐπόθουν νὰ ἰδῶ, καὶ ἅμα ἀφίχθεις, ἤρχισα τὸς εἰς αὐτοὺς ἐπισκέψεις, μέχρις οὗ, μαθόντες περὶ τῆς παρουσίας μου, ἤρχισαν ἐκεῖνοι συρρέοντες παρὰ τῇ Κυρίᾳ Βαλτατζῇ. Παρὰ πάντων ἤκουον, δὲν ἤξεύρω ἂν δικαίως λεγόμενα, ὅτι ὁ διάδοχός μου κ. Σίμος ἐντελῶς ἀπέτυχε καὶ παρὰ τοῖς ὁμογενέσι καὶ παρὰ τῇ Ὀθωμανικῇ κυβερνήσει καὶ παρὰ τοῖς συναδέλφοις του, ἐξ ὧν ἓνα, τὸν σπουδαιότερον διὰ τὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα, τὸν Ἰγνάτιεφ, οὐδέποτε ἔβλεπε, καὶ εἶχε παύσῃ πᾶσαν σχέσιν μετ' αὐτοῦ. Ταῦτα μοὶ εἶπε, πλὴν ἄλλων πολλῶν, καὶ ὁ Γραμματεὺς τῆς Πρεσβείας κ. Καλλέργης.

Ἀλλὰ τίς ὑπῆρξεν ἡ ἐκπληξίς μου, ὅτε, τῇ 5 Αὐγούστῳ, ἐπισκεφθείς τὸν κ. Σίμον, (διότι ὁ διάδοχός του κ. Κουντουριώτης δὲν εἶχε φθάσῃ, οὐδ' ἔμελλε νὰ φθάσῃ λίαν προσεχῶς), τίνα εὔρον ἐκεῖ; Τὸν Στρατηγὸν Ἰγνάτιεφ! Ἀπῆλθε δ' οὗτος ὀλίγας στιγμὰς μετὰ τὴν ἀφίξίν μου, καὶ ὁ κ. Σίμος, ὁμιλῶν μοι περὶ τῶν ἐνεργειῶν του, μοὶ εἶπεν ὅτι αἱ προσπάθειά του, ὡς πρὸς τὰ Βουλγαρικά, ἀπέβλεψαν εἰς τὸ νὰ θεωρηθῶσιν οἱ Βούλγαροι ὡς ἑτερόδοξοι, καὶ νὰ ἔχωσι, ὡς τοιοῦτοι τοὺς ἰδίους ἀρχιερεῖς.

Ἐπειδὴ ὁ κ. Σίμος δὲν ἔμενεν, ἵνα ἐξακολουθήσῃ κατὰ τὴν διεύθυνσιν ταύτην τὰς ἐνεργείας του, εἰς οὐδεμίαν προέβην συζήτησιν μετ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐσκέφθην κατ' ἐμέ, τί ἄρα ἐκερδίζομεν ἀποξενούμενοι οὕτως λαὸν ὁμόδοξον ἐν Ἀνατολῇ, καὶ ἂν ἡμετέρα θὰ ἦτον ἡ νίκη ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν πάντες οἱ ἄλλοι Σλαῦοι, καὶ ἡ Ρωσικὴ ἐκκλησία, ὑπὲρ τὰ ὀγδοήκοντα ἑκατομμύρια ὁρ-

θοδόξων, ἐτάττοντο ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων, καὶ ἐπομένως τὴν ἡμετέραν ἔποψιν ἐθεώρουν ὡς αἰρετικήν. Μετὰ δύο δ' ἡμέρας, ὅτε ἐπεσκέφθην τὸν Ἰγνάτιεφ, πολλὰ μοὶ εἶπεν οὗτος κατὰ τοῦ Διαδόχου μου, καὶ ὅτι ἀληθῶς αἱ σχέσεις των ἦσαν διακεκομμέ- ναι, κατὰ πρῶτον δὲ τότε μετὰ μακρὸν χρόνον τὸν ἐπεσκέφθη, διότι ἔμαθεν ὅτι ἀνεκαλεῖτο.

Τὴν δ' αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν τὸν κ. Σῆμον, ἠθέλησα νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Ἀριφῇ πασᾶν, διά- δοχον τοῦ Σερβέρ, εἰς Βεβέκιον. Ἀλλά, ἐν ᾧ τῷ ἔπεμψα τὸ ἐπι- σκεπτήριόν μου καὶ μοὶ ἐρῶρέθη ὅτι ἦτον κατ' οἶκον καὶ νὰ πε- रिμένω, δύο ὥρας ὅλας περιμείνας ματαίως, ἅμα εἶδον καταπλέον τὸ δεύτερον ἀτμόπλοιον τοῦ Βοσπόρου, ἀπῆλθον, εἰπὼν ὅτι καιρὸν δὲν ἔχω νὰ τὸν περιμένω μακρότερον. Ἄλλοι ὅμως Ὁθωμανοὶ μεγιστάνες δὲν ἐδείχθησαν τοσοῦτον σκαιοί, καὶ φιλοφρονέστατα μ' ἐδέχθησαν ὁ Σερβέρ πασᾶς, ὃν παρεκίνησα νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ταχεῖαν περάτωσιν τῆς μετ' ἐμὲ οὐδὲ βῆμα προβάσης συν- θήκης περὶ ἐθνικότητος, ἵνα μὴ, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἀποβῇ ἔτι δυσκολωτέρα ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Μέγας Βεζίρης, ὅστις, ὅτε ἐγὼ ἐπε- δήμουν εἰς Κωνσταντινούπολιν, μ' ἐδέχθη εὐγενέστατα. Μὴ ὁμι- λῶν δὲ εὐρωπαϊκὴν τινα γλῶσσαν, ἐκάλεσεν οὗτος τὸν ἐν τῷ προ- θαλάμῳ του ἱστάμενον Ἀδοσίδην, ὅστις ἐλθὼν, καὶ ὄρθιος μετ' ἐσταυρωμένων χειρῶν, μᾶς ἐχρησίμευσεν ὡς διερμηνεύς. Φιλικώτατα δέ, πρὸ πάντων, μ' ἐδέχθη ὁ ποτὲ ἐν Ἀθήναις, ἔπειτα δ' ἐν Παρισίοις χρηματίσας Πρέσβυς, ὁ Γάλλος μᾶλλον ἢ Τοῦρκος τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὸ πνεῦμα Χαλὶλ πασᾶς, ὅστις εἶχε νυμφευθῇ τὴν εἰκοσαετῇ ὥραίαν κόρην τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου. Μοὶ εἶπε δ' ὅτι ἐλυπεῖτο μὴ δυνάμενος νὰ μὲ πα- ρουσιάσῃ εἰς αὐτήν, διότι κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν εἶχε φίλας τῆς προσκεκλημένας. Καὶ ἐκ πεποιθήσεως μὲν ἐκεῖνος οὐδεμίαν θὰ εἶχεν ἔνστασιν νὰ μὲ παρουσιάσῃ, ὡς οὐδ' ἡ νέα ἡγεμονὶς νὰ μὲ δεχθῇ, καθ' ὅσον καὶ αὐτὴ εἶχεν εὐρωπαϊκῶς ἀνατραφῇ ὑπ' Ἀγ- γλίδος, καὶ αἱ κυρίαι ἡμῶν, αἵτινες πρὸ τῆς νυμφεύσεώς της τὴν ἐπεσκέπτοντο, μοὶ ἔλεγον ὅτι πολλάκις τὰς ἐμακάριζε, διότι ἦσαν ἐλεύθεραι νὰ νυμφευθῶσιν, ὃν ἠθελον, ἐν ᾧ ἐκείνη, ἔλεγε, θὰ

ἤναγκάζετο νὰ νυμφευθῇ βάνανσόν τινα Ὅθωμανόν, μεθ' οὗ ὁ βίος θὰ τῇ ἦν βάσανος. Ἀλλ' οὐχ ἦττον ἤξευρον ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Χαλὶλ πασᾶ ἦσαν ἀπλῇ μόνον φιλοφροσύνη, διότι δὲν θὰ τῷ ἦν ἐπιτετραμμένον καὶ δυνατὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει νὰ παραβῇ ἀψηφῶς τὰ ἔθιμα τῆς κοινωνίας, εἰς ἣν ἀνῆκεν. Ὅτε μάλιστα τὸν ἠρώτησα, ἂν δὲν θὰ ἐπαναλάβῃ θέσιν διπλωματικὴν, μοὶ εἶπεν ὅτι τοῦτο δὲν τῷ ἦτο πλέον ἐφικτόν, διότι δὲν ἤθελε νὰ μακρυνθῇ ἀπὸ τῆς συζύγου του· νὰ τὴν συμπαράλαβῃ δ' εἰς τὴν Εὐρώπην αὐτὸς μὲν, οὐδεμίαν θὰ εἶχεν ἔνστασιν, ἀλλὰ τοῦ Σουλτάνου αἱ γυναῖκες καὶ ἰδίως ἡ μήτηρ, οὐδέποτε θὰ τῷ ἐπέτρεπον, ἢ θὰ τὸ προσῆπτον αὐτῷ ὡς ἔγκλημα. Ἦν δὲ τουρκικῶν προλήψεων ἀπηλλαγμένος, καί, προκειμένου περὶ τῶν οἰκιῶν, αἵτινες πολλαχοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἴστανται καταρρέουσαι, μοὶ ἔλεγεν ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἰσὶ Μογγόλοι τὴν καταγωγὴν, καὶ ὅτι εἰς τὴν γλῶσσάν των δὲν ὑπάρχει λέξις ἔχουσα τὴν σημασίαν τῆς **διατηρήσεως**. Ὡμολόγει δὲ καὶ ὅτι ὁ δεσποτισμὸς ἐστὶ τὸ χεῖριστον τῶν πολιτευμάτων.

Ὁ Πρέσβυς τῆς Γαλλίας κ. Vogué, ὃν ἐπεσκέφθην ἐπίσης, μοὶ εἶπεν ὅτι αἱ διαιρέσεις τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς εἰσὶν αἱ διατηροῦσαι ἐν Εὐρώπῃ τὴν Τουρκοκρατίαν. Παρὰ δὲ τῷ Πρέσβει τῆς Ἀγγλίας, Ἐλλιοτ, συνεγευμάτισα μετὰ τοῦ Μιδάτ, τοῦ Σερβέρ, τοῦ Κιανῆ, Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, τοῦ Σαλίχ, ὁμιλοῦντος ἄριστα τὴν Ἑλληνικὴν, καὶ προσέτι τῶν Ἑλλήνων Μουσούρου, ἀδελφοῦ τοῦ ἐν Λονδίνῳ Πρέσβεως, τοῦ Σάβα καὶ τοῦ Μάρκου πασᾶ.

Ἐξ οἴκτου δὲ μετέβην νὰ ἰδῶ καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ πεπαιδευμένου Μεγάλου Λογοθέτου Σταυράκη Ἀρσάτορχη, Δημήτριον, οὗ δεινότης ἦν ἡ θέσις, τυφλωθέντος ὑπ' ἐκρήξεως κιβωτίου, ὃ καινούργιον τῷ εἶχε πεμφθῇ ὑπὸ τινος Ὅθωμανοῦ διὰ λόγους, οὓς δὲν ἀνήκει εἰς ἐμὲ νὰ ἐξετάσω ἢ ν' ἀπομνημονεύσω.

Παρευρέθην δὲ καὶ εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Νεοχωρίου, κατὰ τὴν διανομὴν τῶν βραβείων, καὶ τινα ὠμίλησα πρὸς ἐμψύχωσιν, καὶ εἶχον τὴν χαρὰν νὰ ἰδῶ τὸ δράμα τοῦ πατρός μου, «Τὴν ἐπάνοδον τῶν Μουσῶν», παρασταθὲν ὑπὸ τῶν διδασκομένων, μετὰ

τινων μεταρρυθμίσεων, ὑπηγορευμένων ὑπὸ τοῦ τόπου καὶ τῶν περιστάσεων.

Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀπῆλθον δ' ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῇ Τρίτῃ, 13 Αὐγούστου, περὶ τὰς 6^{1/2} τὸ ἔσπερας, κατὰ φιλόφρονα παραγγελίαν τῆς Αὐστριακῆς Πρεσβείας, ἀνακωχήσαντος πρὸ τοῦ Νεοχωρίου τοῦ αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου, ἵνα μὲ παραλάβῃ. Μὲ συνώδευσαν δὲ μέχρις αὐτοῦ ὁ Εὐγένιος καὶ ὁ Εὐαγγέλης, καὶ ἐκεῖ, περιμένουσά με ἡ κυρία Βερνουδάκη, μοὶ προσέφερεν εὐγενέστατα ἀνθοδέσμην εἰς ἀποχαιρετισμόν.

Συνοδοιπόρους εἶχον, ἐν ἄλλοις, τὸν τραπεζίτην κ. Σκουλούδη, καὶ Ἄγγλον τινά, εἰπόντα μοι ὅτι ἀπήρχετο εἰς Βιέννην, ἀναλαβὼν νὰ διοχετεύσῃ ὕδωρ εἰς τὴν μεγαλούπολιν ταύτην ἀπὸ τῶν ὁρέων τοῦ Σέμεριγγ, καὶ γνωστὸν πόσον λαμπρῶς ἐπέτυχε τὸ μεγαλουργημα τοῦτο.

Εἰς Βάρναν δ' ἀφίχθημεν τὴν πρωΐαν περὶ τὰς 10, ὅτε τὸ αὐστριακὸν πλοῖον, ἄραν τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν, μὲ ἀπεβίβασε διὰ λέμβου του ἐπίσης σημαιοστολίστου, καὶ παραλαβὼν με ὁ εἰς προῦπάντησίν μου ἐλθὼν ἡμέτερος Πρόξενος Γ. Χρηστίδης εἰς τὴν οἰκίαν του, μοὶ παρέθηκε πρόγευμα, εἰς ὃ συνεκάθησε καὶ ἡ ἀδελφή του, κυρία Ἀργυροπούλου. Εἶτα δέ, προπεμπόμενος ὑπὸ φρουρᾶς 6 ἱππέων, οὓς ὁ Διοικητὴς τῆς πόλεως πρὸς τοῦτο μοὶ ἔπεμψεν, ἀφίχθην περὶ τὰς 12 εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου, οὗ ἡ ἀμαξοστοιχία μὲ περιέμεινεν ὑπὲρ τὴν ἡμίσειαν ὥραν, διότι ὁ Πρόξενος εἶχεν ἀπατηθῇ, ὥς πρὸς τὸν καιρὸν τῆς ἀναχωρήσεως.

Εἰς ἓνα τὸν σταθμῶν, ἐνῶ ἡ ἡμετέρα ἀμαξοστοιχία ἀνεχώρει, ἔφθασεν ἄλλη κατ' ἐναντίαν διεύθυνσιν, καὶ εἰς αὐτὴν εἶδον τινὰ κύπτοντα ἐκτὸς τοῦ παραθύρου. Προσέξας δέ, ἀνεγνώρισα τὸν κ. Βουδούρη, τὸν ἡμέτερον ἐν Πειρουπόλει Πρόσβυν, ἐπιστρέφοντα εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀφ' οὗ, μετὰ τὸν διορισμὸν τοῦ κ. Βράϊλα,